

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

PRAVIDLA ETIKETY VE FRANCOUZSKÝCH PŘÍRUČKÁCH
SPOLEČENSKÉHO CHOVÁNÍ 19. A 20. STOLETÍ
Bakalářská práce

Autor: Petra Javorková

Vedoucí práce: Mgr. Pavla Slavičková, Ph.D.

Olomouc 2014

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2013/2014

Studijní program: Filologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Francouzština se zaměřením na aplikovanou ekonomii (APLEKF)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
JAVORKOVÁ Petra	Pržno 231, Pržno	F10529

TÉMA ČESKY:

Pravidla etikety ve francouzských příručkách společenského chování 19. a 20. století

NÁZEV ANGLICKY:

VEDOUcí PRÁCE:

Mgr. Pavla Slavičková, Ph.D. - KAE

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Cílem této práce je analyzovat pravidla etikety ve Francii v 19. a 20. století na základě příruček z příslušného období.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

MONTANDON, Alain. Pour une histoire des traités de savoir-vivre en Europe. Paris 1994, ISBN 2909880109. ROUVILLOIS, Frédéric. Histoire de la politesse de la Révolution ? nos jours. Paris: Flammarion, 2008. 635 s. Champs histoire; 834. ISBN 9782081217805. STAFFE, Blanche. Usages du monde : règles du savoir-vivre dans la société moderne. Paris: V.Havard, 1891.

Podpis studenta:

Datum: 16. 4. 2014

Podpis vedoucího práce:

Datum: 16. 4. 13

„Uvažujeme-li o nás všech obecně, zdá se nám, že nejsme ani tak celými těly jako spíše odříznutými částmi, které spojuje společnost.“

Honoré de Balzac

Čestné prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Pravidla etikety ve francouzských příručkách společenského chování 19. a 20. století* vypracovala samostatně pod dohledem Mgr. Pavly Slavičkové, Ph.D. a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis .....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své bakalářské práce, Mgr. Pavle Slavíčkové Ph.D., za velmi cenné rady a podněty, jež mě v průběhu psaní inspirovaly a přispěly tak ke vzniku této práce. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Evě Novákové za poskytnutí připomínek k jazykové stránce textu a překladu.

Obsah

Úvod	2
1. Základní pojmosloví a teorie etikety	5
1.1. Definice základních pojmů z oblasti etikety	5
1.1.1. Společenský styk	5
1.1.2. Slušnost	5
1.1.3. Zdvořilost	6
1.1.4. Takt.....	8
1.1.5. Společenské chování	8
1.1.6. Bonton	8
1.1.7. Galantnost.....	9
1.2. Definice a původ slova etiketa	9
2. Společenské příručky a jejich autoři.....	13
2.1. Společenské příručky XIX. Století.....	14
2.1.1. Manuel de l'homme de bon ton (1821)	15
2.1.2. Nouveau Manuel Complet de la bonne compagnie ou guide de la politesse et de la bienséance (1845)	17
2.1.3. De la politesse et du bon ton; ou, Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde (1860)	18
2.1.4. Le nouveau savoir-vivre universel (1881-1884).....	19
2.1.5. Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne (1891)	20
2.2. Příručky společenského chování z XX. Století	21
2.2.1. Dictionnaire du savoir-vivre (1907).....	22
2.2.2. Savoir vivre en France et savoir s'habille (1926)	22
2.2.3. Le nouveau savoir-vivre (1930)	23
2.2.4. Guide du savoir-vivre (1965)	24
2.2.5. Le savoir-vivre, Protocole et convivialité (1994).....	24
3. Analýza pramenů: Společenské příručky 19. a 20. století.....	26
3.1. Jedinec a jeho způsob sebeprezentace.....	27
Sociální identita	27
3.1.1. Prezentování se ve společnosti	28
Estetická rovina.....	28
Péče o reputaci	29
Prezentace těla a nahota	31
Harmonie	32
Oděv	32
Oděv jako symbol odlišnosti.....	36
3.2. Společenské vztahy	41
3.2.1. Identifikace člena skupiny.....	41
Pozdrav	42

Představování.....	48
3.2.2. Udržování společenských vztahů.....	49
Návštěvy.....	49
Konverzace.....	53
Dárky.....	59
Závěr.....	60
Resumé.....	65
Seznam pramenů a literatury.....	66
Seznam příloh.....	70
Přílohy.....	71

Úvod

V 21. století jsme svědky jevu, kdy se bariéry a vzdálenosti mezi jednotlivými zeměmi snižují na minimum. V důsledku zjednodušení vstupu na zahraniční trh se stále více obchodních společností rozhoduje pro formu zahraničního podnikání. Tuto tendenci vnímám také ve svém okolí, a to v podobě podnikatelských záměrů, jež jsou založeny na spolupráci se zahraničním obchodním partnerem. V konkrétním případě se jednalo o import francouzských vín do České republiky, kde bylo již od počátečních jednání patrné, že jisté bariéry zůstávají stále zachovány, a to především v oblastech komunikace.

Při setkání s příslušníkem cizí kultury se nacházíme tváří v tvář dvěma vrstvám komunikace. První z nich je spjata s jazykem, druhá obsahuje konvence a rituály doprovázející sociální styk, jež si každý účastník komunikace nese z vlastní kultury. Tato vrstva je označována jako komunikační etiketa.¹

V dnešní době je na knižním trhu dostupné nepřehledné množství publikací věnovaných problematice etikety v cizích zemích a komunikaci se zahraničním partnerem. Velké množství z nich je založeno na zkušenostech autorů a na zkoumání kulturních odlišností vzhledem ke kultuře jiné, zpravidla vlastní. Za nejznámější české publikace věnující se jednání se zahraničními partnery lze považovat publikace: *Mezinárodní obchodní a diplomatický protokol* autorky Ing. Soni Gullové, Ph.D. nebo *Diplomatický protokol a praktické otázky společenské etikety* Ing. Ivana Šroňka CSc. PhDr. Ladislav Špaček se tomuto tématu věnuje například ve své *Nové velké knize etikety*. Všechny tyto zmíněné tituly vycházejí z bohatých osobních zkušeností autorů. Mým záměrem je vycházet z kultury dané země, pozorovat vývoj společenských pravidel v čase.

Tato práce se zabývá vývojem společenských pravidel ve Francii v posledních dvou stoletích, konkrétně od období Restaurace Bourbonů a rozmachu buržoazní třídy do konce 20. století. Mým cílem je analyzovat vývoj pravidel etikety v jedné určité zemi, najít a popsat základní pilíře sociální komunikace, jež zůstaly zachovány.

---

¹ PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010 ISBN 978-80-247-3069-1 s. 37-39

Na začátku práce jsem si stanovila jednoduchou hypotézu, kterou dokonale vystihují slova bezesporu nejznámější autorky společenských příruček 19. století, baronky Staffe: „*Vše se časem mění, ale tyto změny jsou zdánlivé spíš než opravdové - mění se forma, nikoli obsah. Věci vycházející ze stejné podstaty zůstávají totožné ve všech stoletích a na všech místech, není jiného rozdílu než v prostředí.*“² Předpoklad stabilních základů a jednotných principů společenské komunikace ověřím v deseti příručkách společenského chování z příslušného období a popíšu na jednotlivých pravidlech etikety. Uvedené prameny jsou napsány ve francouzském jazyce a není-li uvedeno jinak, jedná se o autorčin volný překlad. Následující text se nebude zabývat etiketou panovnického dvora a církevních obřadů, které byly ošetřeny zvláštními protokoly.

Na počátku vyhledám vhodné písemné prameny pro mou práci na základě odkazů v sekundární literatuře, poté bude následovat analýza společenských pravidel v jednotlivých příručkách společenského chování, jež bude následně zakončena diachronní komparací a prezentováním výsledků v závěru.

První kapitola bude věnována terminologii v oblasti společenského chování, následující kapitola bude zaměřena na podrobný popis pramenů a jejich autorů, v pořadí třetí kapitola bude obsahovat analýzu primárních pramenů, provedenou na základě zkoumání a srovnávání jednotlivých společenských pravidel.

---

² STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1891, 1. strana předmluvy

1. Základní pojmosloví a teorie etikety

Pro správné pochopení problematiky ve všech jejích souvislostech je nezbytné upřesnit základní pojmy a vysvětlit rozdíly mezi nimi. Rozdíly, jež umožní tato v praxi mezi sebou často zaměňovaná slova od sebe rozlišit. První kapitola je věnovaná terminologii, jež se bude objevovat v textu bakalářské práce. Jedná se o výrazy vyskytující se v českém a francouzském prostředí.

1.1. Definice základních pojmů z oblasti etikety

1.1.1. Společenský styk

Pokud vycházíme z Aristotelova označení člověka jako tvora společenského neboli zoón politikón³, pak lze tvrdit, že vytváření kontaktu s ostatními lidmi vzniká na základě přirozené potřeby člověka. Pojem společenský styk pak vyjadřuje způsob uspokojování této potřeby, vzájemný kontakt osob ve společnosti. Společnost v tomto případě chápeme v jejím nejširším významu a nikoliv pouze jako vybranou skupinu osob.⁴

1.1.2. Slušnost

Slušnost je vrozenou vlastností člověka a zároveň všeobecně přijatelným způsobem chování ve společnosti. Její existence je podmíněna společenským stykem a projevuje se v momentě kontaktu dvou a více osob. Slušnost souvisí s vnitřním postojem člověka a patří tedy do kategorie etiky. Ze slušnosti vychází další vlastnosti, jakými jsou například zdvořilost či zdvořilé vystupování. Jiří Stanislav Guth-Jarkovský v díle *Společenský katechismus* definuje slušnost takto: „*Slušnost je nejen blahovolné a*

---

³ ARISTOTELÉS. *Aristotelova Politika*. V Praze: Tiskem a nákladem J. Otty, [1895]. xxxvii, 215 s. Sběrka spisů filosofických; č. 1.

⁴ GULLOVÁ, Soňa. *Mezinárodní obchodní a diplomatický protokol*. 3., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2013. 335 s. Expert. ISBN 978-80-247-4418-6.

*dobrovolné, ale také počestné smýšlení člověka, vždy pohotového k jistým obětem a jistému sebezapření, jež vyžaduje život společenský vůči spolubližnímu.*⁵

Slušnost může být považována za morální kvalitu pouze v případě, vychází-li skutečného a počestného smýšlení a není-li využívána pouze k osobnímu prospěchu.⁶

1.1.3. Zdvořilost

*„Zdvořilost je vhodným zevnějším projevem slušnosti.“*⁷ Jedná se o dobrovolné podřízení se platným normám a pravidlům společenského života.⁸ Zdvořilost se n rozdíl od slušnosti vyznačuje tím, že se jí člověk musí naučit.⁹ Jedná se o schopnost úmyslného potlačení vlastního individualizmu a egoizmu. Rozdíl mezi oběma pojmy pak nejlépe vystihuje výrok Ladislava Špačka *„Slušnost společenský život umožňuje, zdvořilost ho ulehčuje.“*¹⁰

Za podstatu zdvořilosti lze považovat skromnost, zdrženlivost, sebezapírání a ve svém mravním kontextu také vyjádření lásky k bližnímu. Francouzi ji označují za *„la fille de la modeste“* (v překladu dcera skromnosti), *„la fleur de l’humanité“* (květ lidskosti) apod.¹¹ Ve francouzštině se českému slovu zdvořilost významově nejvíce blíží výraz *„la politesse“*. Tento výraz byl ve zkoumaných příručkách definován různými způsoby:

Politesse činí společenské ctnosti milejšími a příjemnějšími, udržuje porozumění mezi lidmi s opačným názorem, sblížuje ty, jež jsou podobností vkusu a myšlenek už spojeni a vede k vyvarování se všeho, co by mohlo být druhému nepříjemné. La politesse se podobá jinému výrazu – *„la bienveillance“* (přel. blahosklonnost), se kterou může být do jisté míry zaměňována. Navzdory blízkosti zmiňovaných pojmů nelze

---

⁵ GUTH-JAROVSKÝ, Jiří Stanislav, ed. *Společenský katechismus. Díl II, Mezi lidmi a s lidmi. Část 1, 2.* V Praze: Hejda a Tuček, [1914]. 2 sv., str. 39

⁶ Tamtéž

⁷ Tamtéž, str. 40

⁸ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety.* 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. 268, [16] s., [40] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-204-2096-1.

⁹ GULLOVÁ, Soňa. *Mezinárodní obchodní a diplomatický protokol.* 3., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2013. 335 s. Expert. ISBN 978-80-247-4418-6

¹⁰ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety.* 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. 268, [16] s., [40] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-204-2096-1.

¹¹ GUTH-JAROVSKÝ, Jiří Stanislav, ed. *Společenský katechismus. Díl II, Mezi lidmi a s lidmi. Část 1, 2.* V Praze: Hejda a Tuček, [1914]. 2 sv

jeden za druhý zaměnit. Jestliže je jistá míra chladnosti u *politesse* přípustná, pak s *bienveillance* je v naprostém rozporu.¹²

Významný profesor právní vědy v Leyde charakterizoval *politesse* takto: „*Politesse spočívá ve vnějších znacích, kterými prokazujeme mimořádnou ochotu, ať už odstraněním všeho co by vyvolalo podezření, že se snažíme pod hrozbou znelíbení nebo činem či slovem, jež by mohlo potěšit ostatní. Je příjemná všem, o něž je postaráno, nezpozorují-li afektovanost v projevování mimořádného potěšení, či svázanou lpěním na malichernostech. Osměluje k požádání o službu, jenž nestojí nic v porovnání s tím, co vrátí, a zároveň k jejímu nabídnutí. Potěšení, jež vyvolá je opravdové, třebaže pomine.*“¹³

La politesse zahrnuje všechny společenské ctnosti, jichž se nelze zprostit, chceme-li být užiteční a příjemní pro ty, s nimiž musíme žít. Je předepsaná ve společenských vztazích, obchodních záležitostech a všech souvislostech se životem. Bez ní, by byla veškerá komunikace s našimi bližními nemožná. To ona zjemňuje mravy, zabraňuje hádkám, zklidňuje rozčílení a zášť, nutíc je přemoci a potlačit. To ona zapříčiňuje, že nás mají výše postavení v oblibě a níže postavení v úctě. Nahrazuje *bienveillance*, kvalitu, jež máme bohužel nedostatek. *Politesse* není vlastnost ani ctnost, ale talent, jež musíme získat.¹⁴

Jaký význam představovala „*la politesse*“ je vyjádřeno v díle *De la politesse et du bon ton, ou Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde* autorky Drohojovské, která považuje *politesse* za jeden nejkrásnějších znaků francouzské „*éducation*“ (přel. výchova), a nejspíše také za jeden nejvíce odlišujících prvků.¹⁵ „*Výchova má v každém jazyce speciální význam, avšak u nás nejsme dobře vychovaní, neovládáme-li savoir-vivre, jiné v základě francouzské slovo.*“¹⁶

---

¹² GOUJON, Abel. *Manuel de l'homme de bon ton : ou, Cérémonial de la bonne société, comprenant des notions sur la manière de faire les honneurs d'une table, sur l'art de dépecer et termine par un choix de jolis jeux de société, et de rondes à danser avec les airs notés.* [Paris]: Chez Parmantier ; Chez Audin, 1821. 306 s. dostupné z <http://archive.org>

¹³ DROHOJOWSKA, Antoinette-Joséphine-Françoise-Anne. *De la politesse et du bon ton, ou Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde.* [Paris]: V.Sarlit, 1878. 284 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>, str. 63

¹⁴ ALQ, Louise Alquié de Rieusseyroux de. *Le nouveau savoir-vivre universel* [Paris]: Bureaux des causeries familiales, 1884. 316 s. Dostupné z <http://archive.org>

¹⁵ DROHOJOWSKA, Antoinette-Joséphine-Françoise-Anne. *De la politesse et du bon ton, ou Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde.* [Paris]: V.Sarlit, 1878. 284 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

¹⁶ Tamtéž, str. 64

1.1.4. Takt

Takt, slovo pocházející z latinského „*tactus*“ neboli dotyk, označuje schopnost přizpůsobit míru zdvořilosti každému jednotlivému případu, na základě zhodnocení situace a osob, s nimiž jednáme. Člověka označujeme za taktního, jestliže se umí intuitivně společensky chovat a jednat tak, aby se nikoho žádným způsobem nedotkl. „*Takt spočívá v tom, že víme jak daleko zajít bez toho, abychom zašli příliš daleko.*“¹⁷ Tento druh intuice vede člověka ve složitých společenských situacích a nabízí vhodná řešení, jež se v praxi projevují jako adekvátní reakce.¹⁸

1.1.5. Společenské chování

Autorka Soňa Gullová definuje společenské chování jako „*souhrn pravidel, norem a zvyklostí, tradic a nepsaných zákonů, které určují naše chování ve společnosti*“.¹⁹ Jednotlivá pravidla společenského chování vycházejí z momentálních potřeb společnosti a jejich obsah je ovlivněn geografickými, politickými, hospodářskými, kulturními a náboženskými vlivy. Společenské chování se mění v závislosti na vývoji společnosti. V minulosti se jednotlivé normy vyvíjely, vznikaly a zanikaly v důsledku společenských změn.²⁰

1.1.6. Bonton

Bonton, pojem převzatý z francouzského jazyka, označuje vybrané chování ve společnosti. Bývá také používán například k vyjádření jemného společenského vystupování nebo dobrých mravů. V praxi je tento výraz často používán jako synonymum ke společenskému chování.²¹

---

¹⁷ GULLOVÁ, Soňa. *Mezinárodní obchodní a diplomatický protokol*. 3., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2013. 335 s. Expert. ISBN 978-80-247-4418-6

¹⁸ GUTH-JAROVSKÝ, Jiří Stanislav, ed. *Společenský katechismus. Díl II, Mezi lidmi a s lidmi. Část 1, 2*. V Praze: Hejda a Tuček, [1914]. 2 sv

¹⁹ Tamtéž, str. 12

²⁰ Tamtéž

²¹ Tamtéž

1.1.7. Galantnost

„Galantnost je zdvořilost projevovaná vůči ženě, případně kompliment či poklona jí adresované.“ Galantnost bývá tradičně spojovaná s Francií, především s královským dvorem Ludvíka XIV.²²

Přídavné jméno galantní má ve francouzštině více rozdílných významů, kterými jsou například: pozorné a citlivé chování k ženě či něžný cit, jenž směřuje k lásce. Může být ale také synonymem ke slovu erotický. Galantní člověk představuje osobu uhlazenou, k ženám dvornou a pozornou. Na základě pojmu galantní, vzniklo označení pro galantní muže: *galanthomme*, *gentleman*.²³

1.2. Definice a původ slova etiketa

Výraz etiketa může mít dva naprosto odlišné významy. Prvním z nich je nálepka na obalu, nejčastěji na víně. Druhý se uvádí v souvislosti se společenským stykem. Pojem „etiketa“ pochází původem z francouzského „*estiquer*“, česky vyvěsit nebo připevnit. Dříve představovaly štítky se sepsanými pravidly nedílnou součást královského dvora, pravděpodobně také nechyběly v objektech určených pro strážce a vojska v podobě denních řádů (ve francouzštině *l'estiquet* nebo *l'estiquette*). Paradoxně právě ve Francii se pro pravidla zdvořilého používá odlišný výraz a to „*régles du savoir vivre*“.²⁴

Výraz *savoir-vivre* Francouzi definují takto: *Savoir-vivre* představuje znalost *usages du monde* (společenských zvyků) a *politesse*, která tvoří součást každého vznešeného chování a každé ušlechtilé duše, vyžadující úctu ke společensky významnějším věkem anebo postavením. Úctu, jež je vzdálená ponížení a s jejíž pomocí prokazujeme naši výjimečnost.²⁵ *Savoir-vivre* se tudíž jeví jako nejvhodnější nadpis ke kapitolám pojednávajících o pravidlech těchto zvyků.²⁶ Pojmenování *savoir-vivre* se

---

²² HABIB, Claude. *Francouzská galantnost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. 341 s. Historie. ISBN 978-80-200-1782-6

²³ Tamtéž

²⁴ ŠRONĚK, Ivan. *Etiketa a etika v podnikání*, Management Press, Praha 1995 ISBN 80-85603-94-2

²⁵ Tamtéž, str. 32

²⁶ ALQ, Louise Alquié de Rieusseyroux de. *Le nouveau savoir-vivre universel* [Paris]: Bureaux des causeries familières, 1884. 316 s. Dostupné z <http://archive.org>, str. 1

stává součástí knižních titulů až v 19. století, což se vysvětluje potřebou distancovat se od výrazu *politesse*, která by mohl být spojována s bývalým režimem²⁷. Tato skutečnost ale nebrání častému používání spojení *savoir-vivre* a *politesse* dohromady.²⁸

Definice etikety se v českém prostředí stejně jako samotná společenská pravidla s průběhem času měnila a vyvíjela. Ottův slovník naučný z roku 1894 popisuje etiketu takto: „*Etiketa je soubor jistých zvyků a obyčejů ve vnějším styku společenském, jež jsou výrazem vztahu a odvislosti, společenské hodnoty a ceny osob spolu se stýkajících. Původ etikety je náboženský a vyjadřuje odvislost, úctu, bázeň před tím, jemuž se prokazuje.*“²⁹ Masarykův slovník naučný vydaný v Praze roku 1925 definici zjednodušuje: „*V obřadnictví název pro způsoby společenské, různě odstupňované podle hodnosti a důstojnosti, pro zdvořilost upravenou pravidly.*“³⁰ V současnosti bychom etiketu mohli definovat jako: „*Souhrn pravidel a zvyklostí chování ve společnosti, který nemá ráz jednou neměnných zákonů.*“ Tato pravidla nejsou určena výhradně jen vyšší společnosti, nýbrž nejširšímu okruhu osob. Jde o výsledek zvyků, které se vytvářely řadu generací a vytváří se i nadále, a která jednotlivá společenství přijala.“³¹

Porovnáním citací jednotlivých zdrojů zjišťujeme, že v minulosti byla etiketa považována za soubor pravidel platných především pro vyšší vrstvy společnosti a diplomatické styky. Dnes je naopak zdůrazňována její všeobecná platnost pro všechny a bez rozdílu.³²

Francouzský výraz „*l'étiquette*“ byl synonymem ceremoniálu na panovnickém dvoře. Jednalo se o přísná pravidla vnějších projevů, jež zdůrazňovala odlišnost společenského postavení, hierarchii a určovala vzájemná propojení mezi nimi. Jako souhrn symbolů a příslušností vytvořila soubor ustanovení, které představuje speciální způsob komunikace, odkazující na sociální identitu dané osoby. Ještě v 19. století zaujímal v běžném životě jedince viditelný způsob distinkce. V podobě protokolu pak zajišťovala hierarchii, respektování postavení a titulů. V roce 1830 dochází

---

²⁷ Sociální a politický režim od dob vlády Františka I. 1515-1547 až do vyhlášení Národního shromáždění 17. června 1789 – Zdroj: *Ancien Régime* [online]. [cit. 2014-01-29]. Dostupné z: http://www.larousse.fr/encyclopedie/divers/Ancien_Régime/105343

²⁸ MONTANDON, Alain. *Le nouveau savoir-vivre au XIXe* [online]. [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: http://alainmontandon.fr//index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=78

²⁹ Ottův slovník naučný. Osmý díl. Praha: J. Otto, 1894. s. 379.

³⁰ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Praha: Československý kompas, 1925-1933.2. - 7 sv.

³¹ GULLOVÁ, Soňa. *Mezinárodní obchodní a diplomatický protokol*. 3., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2013. 335 s. Expert. ISBN 978-80-247-4418-6, str. 15

³² ŠRONĚK, Ivan. *Diplomatický protokol a praktické otázky společenské etikety*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2002. 166 s. ISBN 80-246-0247-4.

k demokratizaci etikety, jež byla do té doby výsadou panovnického dvora. Od roku 1850 je Francie svědkem značného vývoje ve vnímání pravidel etikety. Slova l'étéquette a „la politesse“ bývají často zaměňována a zatímco v prvním případě se jedná o všeobecně platné skutečnosti, které se zabývají především vnější formou, pak druhé vyjadřuje skutečnosti vztahující se k jednotlivým situacím a vychází z vnitřních, subjektivních pocitů. Shrnutím dosavadních tvrzení lze říci, že *étéquette* vládne sociálním interakcím, jež vznikají na základě projevů „la politesse“.³³

Pokud bychom hledali francouzské synonymum k českému slovu etiketa, našli bychom mimo jiné výraz „*la bienséance*“. Podle autorky Mme Celnart v příručce z roku 1839 *la bienséance* (pravidla slušného chování) představuje šťastnou kombinaci morálky a laskavosti. Měla by být tedy pozorována z tohoto dvojího pohledu a bdít tak nad našimi největšími povinnostmi stejně jako nad nejsvobodnějším potěšením. Je chybné spojovat si ji výhradně s potěšením, stejně jako být přesvědčen o tom, že pouhé její užití naplní zvyky a způsoby skromnými a blahosklonnými formami, které vytváří politesse.³⁴ Dále autorka dodává, že „*la bienséance*“ (výraz odvozen od spojení bien qui sied – dobro které sedí) je vzácným ovocem poznání sebe sama, respektování práv druhého, společenskými vztahy nucených obětí na „*l'amour-propre*“.³⁵ Dobré vychování spolu s dobrými mravy a počestností formuje a odlišuje od ostatních specifickou společenskou třídu, tzv. *bonne société*.³⁶

Nejnámější autor a věnující se společenskému chování ve Francii, Alain Montandon, charakterizuje *bienséance* jako nepsaná pravidla vycházející z mravů a zvyků, kterým se nelze vyhnout. Dále upozorňuje na *okamžitou sankci*, v případě jejich nedodržování, a to v podobě zesměšnění, v horším případě pokárání, odsouzení či úplného vyloučení. Jakékoliv provinění proti *bienséance* znamená velké pochybení vůči společnosti a je velmi přísně posuzováno. Reakci společnosti lze odůvodnit funkcí,

---

³³ MONTANDON, Alain. *Dictionnaire raisonné de la politesse et du savoir-vivre: du Moyen Age à nos jours*. Paris: Editions du Seuil, c1995, 897 p. ISBN 20-202-2459-3.

³⁴ BAYLE-MOULLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance. : nouvelle édition augmentée... / par Mme Celnart*. [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

³⁵ L'amour-propre (do češtiny sebeláska) je součástí filozofického konceptu Jean-Jacques Rousseau, podle něhož člověk miluje především sám sebe a z této lásky touží po oceněních druhých a jejich projevech úcty. BERTRAM, Christopher. *Jean Jacques Rousseau* [online]. [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/rousseau/>

³⁶ GOUJON, Abel. *Manuel de l'homme de bon ton : ou, Cérémonial de la bonne société, comprenant des notions sur la manière de faire les honneurs d'une table, sur l'art de dépecer et termine par un choix de jolis jeux de société, et de rondes à danser avec les airs notés*. [Paris]: Chez Parmantier ; Chez Audin, 1821. 306 s. Dostupné z <http://archive.org>

kteřou pro ni tato pravidla představují. Jejich úkolem je zajistit stabilitu společenské komunikace, prostřednictvím vytvořením hranic (zamezení překvapení a nečekaných ohrožení) a zajištěním pocitu bezpečí. To vše umožňuje lehce euforickou volnost, jež tvoří půvab společenské konverzace.³⁷

---

³⁷ MONTANDON, Alain. *Dictionnaire raisonné de la politesse et du savoir-vivre: du Moyen Age à nos jours*. Paris: Editions du Seuil, c1995, 897 p. ISBN 20-202-2459-3.

2. Společenské příručky a jejich autoři

Písemné prameny, které byly použity pro analýzu v následující kapitole, se vyskytují nejčastěji pod označením *příručka* nebo *manuál*. V Ottově slovníku naučném nacházíme pod pojmem *manuál* tuto definici „*Příruční kniha, do které se zapisují příjmy a vydání podle svých pramenů a účelů, nikoliv v pořadí chronologickém.*“³⁸ Další definici nabízí francouzský výkladový slovník Larousse: „*Odborné dílo nebo didaktický záměr, jež představuje základní znalosti vědy, techniky etc.*“³⁹ U deseti použitých literárních pramenů, autoři nejčastěji označovali své texty jako *le manuel* (v překladu manuál, příručka), *le dictionnaire* (slovník) nebo také *le guide* (průvodce).

Le dictionnaire je jako literární text definován ve francouzském slovníku Larousse takto: „*Dílo, ve kterém pojednáváme, v alfabetském pořadí, o tématech týkajících se jakéhokoliv odvětví, vědy, umění nebo přímo veškerého lidského vědění.*“⁴⁰ a tímto způsobem popisuje výraz *le guide*: „*Dílo, jež obsahuje seřazené informace k takovému či onakému tématu.*“⁴¹ Všechny tyto formy ve spojení se společenskými pravidly pak představují soubor doporučení pro společenský styk.

Autorka Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc., v kapitole *Genderové stereotypy a konstrukt maskulinity ve společenských katechismech* v publikaci *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: koncepty, metody, perspektivy*, řadí společenské katechismy do normativní (preskriptivní) literatury. Zároveň také upřesňuje, že se svým populárním stylem liší od publikací z oboru etiky či náboženských pojednání, svou obecností od takzvaných domácích lékařů, lidových zdravotních příruček, které se problematikou chování také zabývají.⁴² Společenské příručky by bylo také možné zařadit také k odbornému (naučnému) stylu. V rámci naučného stylu by byly nejbližší populárně naučnému žánru, jenž představuje přechod mezi odborným a neoborným vyjadřováním.⁴³

---

³⁸ Ottův slovník naučný, 16. svazek (Lih-Media)

³⁹ DUBOIS, Jean, ed. *Dictionnaire de la langue française: lexis*. Paris: Larousse, ©1989. XVI, 2100 s. ISBN 2-03-320211-9. str. 1103

⁴⁰ Tamtéž, str. 545

⁴¹ Tamtéž, str. 872

⁴² SLABÁKOVÁ, Radmila. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: koncepty, metody, perspektivy*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 542 s. ISBN 978-80-7422-218-4.

⁴³ ŠTRAUS, František, *Příručný slovník literárnovedných termínov / František Štraus*. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2005 -- 2. rozš. a přepracované vyd. 416 s. ; 22 cm

2.1. Společenské příručky XIX. Století

Autor Frédéric Rouvillois ve svém díle zachycujícím historii společenského chování ve Francii hovoří o XIX. století, konkrétně od roku 1800 do roku 1914, jako o „zlatém období buržoazní etikety“.⁴⁴ Důkazem může být nepřehledné množství literatury zabývající se právě tímto tématem.⁴⁵ Větší množství se projevuje také v počtu změn.

První z nich je změna dosavadní formy. Publikace věnující se etiketě už nezahrnují pouze několik článků pojednávajících o základních principech, ale popisují konkrétní společenské události a situace, čemuž odpovídá také řazení kapitol. Konkrétní změny formy společenských příruček můžeme vyvodit z vývoje jejich obsahu, kdy po úvodních odstavcích věnujících se charakteristice etikety, autorově záměru a ambicím v úloze vzdělávání čtenáře, následují kapitoly popisující opravdové situace každodenního života. Poté tradičně následují kapitoly zaměřené na velké momenty společenského styku či společenské události spojené s potěšením (návštěvy, večere, bály a další). Autoři zpravidla ve svých dílech podrobně rozebírají společenskou výchovu dětí a mládeže, jež se v 19. století jeví jako klíčové téma, především pro buržoazní třídu.⁴⁶

Příručky, jak už napovídá jejich samotné označení, slouží jako návod slušného chování a měly by čtenáři poradit ihned v daném okamžiku, čemuž je přizpůsobeno také jejich uspořádání. Názvy kapitol jsou zvoleny podle jednotlivých témat (snoubenci, v divadle, u stolu, slavnostní návštěvy aj.), tak aby si čtenář mohl potřebnou radu snadno dohledat. Pro zjednodušené hledání v textu se také vzácně objevují věcné rejstříky (abecední seznamy témat).⁴⁷

Mění se také čtenář, jemuž je příručka adresována. Po Velké francouzské revoluci dochází k určité míře decentralizace a etiketa se z centra panovnického dvora přesouvá k nově dominující elitě, buržoazii, jež vytlačuje, až nakonec pohltí šlechtu, přejímajíc její původní zvyky pro vytvoření poznávacího znaku a způsobu odlišení se

---

⁴⁴ ROUVILLOIS, Frédéric. *Histoire de la politesse de la Révolution à nos jours*. [Paris]: Flammarion, 2008. 635 s. Champs histoire; 834. ISBN 978-2-08-121780-5.

⁴⁵ 19. století je zlatým věkem pojednání o savoir-vivre. Od roku 1820 jsme svědky jejich značné multiplikace. Edice, reedice doplněné o další stránky se množí.

MONTANDON, Alain. *Le nouveau savoir-vivre au XIXe* [online]. [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: http://alainmontandon.fr//index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=78

⁴⁶ Buržoazní třída narozdíl od šlechty nezískala distinktivní znak ihned po narození v podobě šlechtického titulu a považovala tedy vzdělání a výchovu za způsob, jakým se mohla odlišit od ostatních tříd.

MONTANDON, Alain. *Le nouveau savoir-vivre au XIXe* [online]. [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: http://alainmontandon.fr//index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=78

⁴⁷ PICARD, Dominique. *Politesse, savoir-vivre et relations sociales*. 1998, Paris. ISBN 2 13 049272 x

od ostatních společenských vrstev zároveň.⁴⁸ „Malá“ a „střední“ buržoazie, která je v průběhu 19. století na vzestupu, prostřednictvím přirozené imitace vyjadřuje potřebu vzdělávat se v zavedených pravidlech chování.⁴⁹ V buržoazní rodině roste úloha ženy v domácnosti, jež není nadále pouhým doplňkem svého manžela, ale naopak se stává jeho rovnocenným partnerem. Zatímco muž zajišťuje finanční stabilitu domácnosti, žena dohlíží na rodinnou prestiž, vzdělání dětí, vzhled manžela a péči o dům. Přirozeně se tak stává zprostředkovatelem společenských pravidel, jež se tímto způsobem předávají z ženy na ženu.⁵⁰

V 19. století jsou publikace věnující se etiketě značně feminní záležitostí, což dokazuje velký počet publikujících autorek, z nichž některé zůstaly symbolem francouzské etikety dodnes (viz autorka Blanche Staffe). Autorky příruček pocházejí nejčastěji ze společensky významného prostředí. Znalé praxe začínají publikovat v žánru, který byl doposud věnován spíše mužům. V neposlední řadě je důležité dodat, že se nejedná o díla teoretického charakteru, nýbrž o zkušenosti autorek z jejich prostředí.⁵¹

2.1.1. Manuel de l'homme de bon ton ou, Cérémonial de la bonne société, comprenant des notions sur la manière de faire les honneurs d'une table, sur l'art de dépecer et terminé par un choix de jolis jeux de société, et de rondes à danser avec les airs notés (1821)

Autorem tohoto díla je *Abel Goujon*, jenž adresuje svou příručku mladému muži. Vzhledem k značné feminizaci žánru během XIX. století je mužský autor spíše výjimkou a představuje pravidla společenského chování pod trochu jiným úhlem pohledu.

---

⁴⁸ ROUVILLOIS, Frédéric. *Histoire de la politesse de la Révolution à nos jours*. [Paris]: Flammarion, 2008. 635 s. Champs histoire; 834. ISBN 978-2-08-121780-5.

⁴⁹ MONTANDON, Alain. *Le nouveau savoir-vivre au XIXe*, [online] dostupné z http://alainmontandon.fr//index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=78

⁵⁰ PICARD, Dominique. *Politesse, savoir-vivre et relations sociales*. 1998, Paris. ISBN 2 13 049272 x

⁵¹ MONTANDON, Alain. *Pour une histoire des traités de savoir-vivre en Europe*. 1994, Paris. ISBN 2909880109

Příručka Abela Goujona z roku 1821 byla třikrát reeditována, naposledy v roce 1830. Abel Goujon je také autorem příručky *Petit Manuel de la Politesse* z roku 1822. Mimo společenská pravidla se dále zabýval například historií.⁵²

Dle úvodních slov Abela Goujona je zřejmé, že autor očekává mladého čtenáře se základními znalostmi společenského chování, získaných školní výukou či rodinnou výchovou. Za cíl si stanovuje předat čtenáři návod, který jej povede v tzv. *bonne société*, společnosti tvořené lidmi se správným vzděláním, kvalitními osobními schopnostmi spolu s mravy a čestnou povahou.

Společnost odpovídající zmíněnému popisu autor nachází ve střední třídě. Nižší společenské třídy jsou podle něj zatíženy namáhavou prací, a pokud se její členové navzájem potkávají, snaží si užít především zábavy. Naopak vyšší vrstvy jsou svázány touhou po postupu ve společenském žebříčku, rozšiřování svého majetku a předstíráním dobrých mravů se snaží se s její pomocí dostat do přízně ostatních. Střední třídu práce duševně neochuzuje a není tak svázaná ambiciózními plány. Rozlišné názory, touha učit se od sebe navzájem nebo se vzájemně těšit ze své přítomnosti, umožňují vznik společenských konvencí bez zbytečných fádností.

Po této úvaze následuje kapitola, která je zaměřená na zevnějšek a celkový první dojem ve společnosti. V autorově promluvě k mladému muži, v pořadí třetí kapitole, je vysvětlen význam a postavení žen ve společnosti. Ostýchavý a nejistý muž se nejlépe v jejich přítomnosti může nejlépe zbavit svého ostychu a odpozorovat jemné způsoby chování. Abel Goujon argumentuje tím, že dívky jsou již od útlého dětství brány do společnosti, zatímco chlapi sedí ve školních lavicích. Navíc jsou shovívavější k chybám.

Zbylé kapitoly se věnují rozličným společenským událostem jakými jsou návštěvy, diskusní kroužky, konverzace, jídlo a bankety, bály, představení, veřejná místa, svatební obřad, křtiny, pravidla poštovní korespondence, pohřeb, zármutek a mnohé další. V díle se objevuje tématika duelu, kde je popsána historie tohoto zvyku a jeho využívané formy. Příručka je zajímavě doplněna o přílohu věnovanou porcování rozličných druhů mas a pravidlům společenských her. Nechybí ani texty modliteb a písničky pro tradiční kruhový tanec.

---

⁵² Dílo *Histoire de la ville et du château de St.-Germain-en-Laye, suivie de recherches historiques sur les dix autres communes du canton*.

2.1.2. **Nouveau Manuel Complet de la bonne compagnie ou guide de la politesse et de la bienséance: destiné à tous les âges et à toutes les conditions / par Mme. Celnart (1845)**

Autorkou příručky je **Elisabeth Celnart** (1796 -1865), skutečným jménem Élisabeth-Félicie Bayle-Mouillard. Mezi další pseudonymy autorky nalézáme Ellis Canard či Mme Bayle-Mouillard. Elisabeth Elisabeth Celnart se provdala za Jean-Baptiste Bayle-Mouillard z Clermont-Ferrand. Ten se následně stává generálním advokátem na královském dvoře v Riomu.⁵³

Elisabeth Celnart se tak za během svého života setkává s lidmi z nejrůznějších společenských vrstev. Élisabeth-Félicie Bayle-Mouillard publikovala pod pseudonymy velké množství děl věnovaných životě na venkově a v domácnosti, vzdělání žen a mladých dívek.⁵⁴

Dílo *Nouveau Manuel Complet de la bonne compagnie ou guide de la politesse et de la bienséance: destiné à tous les âges et à toutes les conditions* je členěno do čtyř hlavních částí, kde je slušné chování vždy spojeno s určitou oblastí. První část je věnována *slušnosti ve vztahu k morálce*. Zde dochází k objasnění pojmu slušného chování, doplněného o autorčiny představy o jeho formě. Jednotlivé kapitoly tohoto oddílu se týkají náboženství, rodiny, manželství a domácnosti, jedinci a jeho zevnějšku a reputaci, povinností vůči státu. Poslední kapitola první části se zabývá vztahy mezi obchodníkem a kupujícími, úředníkem a veřejností, doktorem a nemocnými atd.

Druhá část se zabývá slušností z hlediska sociálních vazeb a hledá odpovědi na otázku: Jak slušnost ovlivňuje komunikaci, navštěvování, dopisování a další aspekty sociálního života? Zahrnuje kapitoly podrobně zkoumajících chování na ulici, různé typy návštěv, způsoby přijímání návštěv, korespondenci, vystupování, konverzace z pohledu vnějšího (gesta, tón, vyslovování aj.) a vnitřního (téma, otázky, volba přísloví a další) Následuje část popisující úlohu společenského chování při činnostech poskytujících potěšení, jakými jsou např. hry, promenády, hostiny, bály a představení.

---

⁵³ *Revue de législation et de jurisprudence - 1839/04 (T10)-1839/09*. [online]. [cit. 2014-01-29]. Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k406125b.image.langFR.r=Revue%20de%20l%C3%A9gislation%20et%20de%20jurisprudence>

⁵⁴ LAROUSSE, Pierre. *Grand dictionnaire universel du XIXe siècle, tome III*. 1867-1890, Paris. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

Poslední část má za úkol seznámit čtenáře se společenským chováním na obřadech spojených s významnými životními událostmi jakými jsou svatba, křtiny, pohřeb aj.

2.1.3. De la politesse et du bon ton; ou, Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde (1860)

Autorkou této příručky je **Mme La Comtesse Drohojowska**, vlastním jménem Antoinette Joséphine Françoise Anne Symon de Latreiche, žijící v letech 1822 – 1890. Za manžela pojala Marcellin Antoine Félix Drohojowski, profesora matematiky a úředníka.⁵⁵ Během svého života napsala velké množství historických a biografických děl. Ve své tvorbě se věnovala vzdělávání mladých dívek v podobě výchovných příruček.⁵⁶

Publikace *De la politesse et du bon ton; ou, Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde* je věnovaná především dívkám, které čeká uvedení do společnosti. Dále pak ženám, jež si osvojily pravidla etikety, avšak jednají automaticky, bez uvědomění si dalších možností. Po snaze vytvořit z ženy dobrou paní domu, je úkolem autorčina díla vytvořit dokonalou ženu společnosti.⁵⁷

Autorka předpokládá již předešlé vzdělání v tomto oboru a snaží se prostřednictvím svého díla oživit ve čtenářkách jejich znalosti. Zdůrazňuje také jejich důležitost ve společnosti. Ženu považuje za boží stvoření, jež bylo předurčeno šířit nejušlechtlejší myšlenky lidství. Bůh dále ženu pověřil důležitou úlohou – stát se hlavou rodiny, zodpovědnou za ctnost a budoucnost dětí. Dle Mme La Comtesse Drohojowské je člověk vším, co stvořila mateřská výchova.⁵⁸

Jak již vypovídá název, tak do celého díla proniká křesťanská tematika a vztah k bohu, kterými je inspirována každá jeho část. Kniha je členěna dle základních témat do čtyř hlavních oddílů, kterými jsou povinnosti ženy v domácnosti, povinnosti mimo domov aneb žena ve společnosti prvního vzdělání, jeho význam a praktické příklady a na závěr je zařazena kapitola s názvem mozaika.

---

⁵⁵ Informace dostupná z <http://www.geneanet.org/>

⁵⁶ ERNOT, Isabelle. *Des femmes écrivent l'histoire des femmes au milieu du XIXe siècle : représentations, interprétations* [online] 2009. Dostupné z <http://genrehistoire.revues.org/742>

⁵⁷ Takto svůj záměr prezentuje ve své příručce *De la politesse et du bon ton, ou Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde* sama autorka

⁵⁸ DROHOJOWSKA, Antoinette-Joséphine-Françoise-Anne. *De la politesse et du bon ton, ou Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde*. [Paris]: V.Sarlit, 1878. 284 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

Mezi povinnosti ženy v domácnosti autorka řadí výběr, čistotu, výzdobu a eleganci bydlení. V rámci stejného oddílu nacházíme témata přijímání návštěv při různých příležitostech, umění konverzace, péče o zevnějšek (šaty, střih, účes, obuv aj.) Následující část, věnovaná dámě ve společnosti, se zaměřuje na pravidla slušného chování na veřejných místech typu kostel, panovnický dvůr, promenády či tržiště. Ani v tomto oddíle nechybí kapitoly s tematikou návštěv. Dále je doplněn o kapitolu s problematikou cestování (návštěvy na venkově, cestování k moři apod.) a církevním obřadům. Část věnovaná ženě jako rozené učitelce rodiny se soustředí na výchovu dětí v oblasti etikety, vedení k respektu a povinnostem k bohu. Tyto tři části jsou zakončeny závěrem. Poslední kapitola s příznačným názvem „mozaika“, je poskládaná z příběhů a praktických příkladů etikety v každodenním životě.

2.1.4. Le nouveau savoir-vivre universel (1881-1884)

Pod pseudonymem autora díla **Mme ALQ** se skrývá žena jménem Louise Alquié de Rieusseyroux (1840-1901).

První díl obsahuje 22 kapitol: V prvních kapitolách je charakterizována etiketa a zdvořilost a podrobněji zkoumán jejich význam pro společnost. V jedné ze svých kapitol autorka upřesňuje postavení osoby společensky starší (*supérieur*) k osobě společensky mladší (*inférieur*), práva a povinnosti z nich plynoucí. Následující kapitoly se zabývají etiketou na různých místech (v kostele, na venkově, na cestách), při rozličných společenských příležitostech; ať už světských (na návštěvě, na bále, v salónu, na lovu), či církevních (svatba, křtiny, první přijímání, pohřeb...). Nechybí kapitoly věnované korespondenci, pozvánkám, dárkům, oblékání, tabáku, volbě květin a nábytku. Z dnešního pohledu se jeví zajímavým téma světoobčanství, jež je rovněž součástí prvního dílu.

Druhý díl se soustředí konkrétně na vstup mladého člověka do společnosti. Jak se do společnosti začleňuje mladá dívka (již mezi 16 a 20. rokem začíná asistovat na všech společenských událostech, na něž měla do té doby nárok pouze matka) či mladý muž, vstup do manželského svazku a z něj plynoucí povinnosti, jaké chování přísluší ovdovělé nebo neprovdané ženě, všechny tyto životní události zachycuje 2. svazek. Obohacen o vztahy mezi jednotlivými společenskými třídami a ve vrstvě totožné nebo o kapitoly objevující se prvně (piknik, sázky, různé druhy pozdravu, společenská hudba,

komplimenty, udržení tajemství), otázky výchovy a umění konverzace, kompletuje první díl a podává detailní obraz společenského života v 19. století.

Třetí díl pojednává o jednotlivých profesích a více než zdvořilostními formami jednání se zabývá právem a povinnostmi, jež plynou z obchodních a jinak závazných vztahů. Nechybí zde otázky oficiálních návštěv obchodního typu či žádajících patronát. Autorka ve svém díle neopomíná popsat odlišnosti jednotlivých společenských postavení a z něj plynoucích obousměrných závazků u představitelů armády, duchovenstva, soudního úřednictva. Součástí je i malý rodinný zákoník, kde se žena může dočíst, jaká má práva. V závěru spisovatelka upozorňuje na to, že kromě teoretické roviny existuje také rovina praktická, jež se neobejde bez taktu.

2.1.5. Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne (1891)

Autorkou jednoho z nejvýznamnějších francouzských děl pojednávajících o etiketě je *baronka Staffe*, vlastním jménem Blanche Soyer. V dětství je Blanche Soyer vychována svými tetami Elodíí a Irmou Feneauxovými z Morsang-sur-Orge. První z nich pracovala na poště, druhá se věnovala domácnosti. Obě se snažily vést příkladný životný styl. Blanche Soyer inspirována tímto stylem života přejímá jako vzpomínku na svého strýce pseudonym Baronne Staff a začíná publikovat díla věnující se společenskému životu. Kolem roku 1899 nechává postavit vilu (Villa Aimée), kde žije se svými tetami, navštěvována spisovateli a místními lidmi, jež k ní přicházejí jako ke znalkyni vybraného společenského chování. Autorka publikovala do národních novin a časopisů *Le Figaro*, *Paris-Journal*, *Les modes Parisiennes* aj., a její díla vycházela v několika reedicích. Ačkoliv některé zvyky již nejsou aktuální, Francouzi stále považují příručky Baronky Staffové za odkaz francouzské kultury na pověstnou slušnost a zdvořilost a na knižním trhu je můžeme spatřit i dnes.⁵⁹

Věhlasné dílo baronky Staff *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne* bylo mnohokrát reeditováno a kopírováno. Řazení díla je pro svou dobu typické. Po velkých událostech jednotlivých životních etap je popsána etiketa klíčových situací společenského života (bál, večere, korespondence, návštěvy a další) a domácích záležitostí (služebnictvo). Nechybí ani oblíbené téma výchovy, kde opět

---

⁵⁹ *Pravidla slušného chování v moderní společnosti* [online]. [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <http://www.narodni-divadlo.cz/uploads/assets/a2668e43ff2a402fb1a62ba8d982a85c.pdf>

figuruje mladá žena a opravdový gentleman. V závěru jsou pod názvem různá probírány otázky, na něž nezbylo místo v předcházejícím textu.

2.2. Příručky společenského chování z XX. Století

Při srovnání literatury společenského chování 20. století s texty 19. století je patrný posun v rovině stylu a tónu, jež překračuje všechny dosavadní formy publikovaných pojednání o společenském chování.⁶⁰

Za jednu z hlavních příčin vývoje příruček 20. století lze považovat změnu způsobu života. Život se odehrává v rychlejším tempu, vzdálenosti jsou zkracovány novými vynálezy a ženy ve městech chodí tradičně do zaměstnání. Kapitoly jsou těmto změnám přizpůsobovány a namísto dlouhých kapitol pojednávajících o bále a tradičních návštěvách nacházíme témata cest a obchodování. Další kapitoly jsou modifikovány: vztahy se zaměstnanci domu jsou upraveny stejně jako vztah zaměstnavatele se zaměstnancem smlouvou, církevní obřady již nejsou spojeny pouze s katolickou církví, ale objevují se také zvyky jiných náboženství (židovské, muslimské). Rovněž se mění chápání významu společenského chování. Více než o povinnosti o nich hovoříme jako o přirozenosti či potěšení.⁶¹

Na počátku 20. století se začínají v tomto žánru opět prosazovat muži. Své příručky přirozeně směřují na mladé muže, pro něž je často obtížné zorientovat se v dlouhých pojednáních o etiketě a umožnit jim jednoduchým, přehledným způsobem vyhledat si potřebné rady.⁶² Kapitoly příruček jsou stručné a přehledně řazené, často podle abecedního pořadí. Také styl odpovídá cílovému čtenáři a je uplatňován formou naznačeného dialogu, kdy autor působí v roli staršího zkušeného přítele. Tento styl je patrný například u Eugène Marsan či Paul Reboux.⁶³

---

⁶⁰ PICARD, Dominique. *Politesse, savoir-vivre et relations sociales*. 1998, Paris. ISBN 2 13 049272 x

⁶¹ Tamtéž

⁶² CHAMBON, M. *Dictionnaire du savoir-vivre*. 1907, Paris. ISBN 978-2012868106. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

⁶³ Zdroj: Příručky autorů *Savoir vivre en France et savoir s'habiller, Le nouveau savoir-vivre*

2.2.1. Dictionnaire du savoir-vivre (1907)

Jak již vypovídá název, autor **M.Chambon** měl v úmyslu sestavit slovník společenského chování a kapitoly tudíž po sobě následují v abecedním pořadí. Souvisí to se záměrem vytvořit pro muže jasný a přehledný přehled pravidel. „*Ztráčet drahocenný čas nahlédnutím do tlustých knih a vybírat z dlouhých a hutných odstavců potřebné a zároveň stručné informace nahání hrůzu především mužům.*“⁶⁴ Z výroku autora je patrné, že za cílovou skupinu čtenářů považuje muže, jimž přizpůsobuje tón a formu svého díla.

V abecedním pořadí zde nalézáme témata týkající se všech aspektů společenského života, především spojenými s každodenními záležitostmi.⁶⁵ Jednotlivá témata jsou vědecky popsána do krátkých a výstižných odstavců.

2.2.2. Savoir vivre en France et savoir s'habille (1926)

Druhá příručka z vybraného vzorku je rovněž dílem mužského autora, tentokrát **Eugene Marsana**. Autor využívá netradičních nadpisů a tak například kapitola věnována oblékání mužů se nazývá „Ty - od hlavy až k patě“, u žen zase „Ona - od až hlavy k patě“ aj. Ze zvolené formy, tónu vyprávění či nadpisů je zřejmé, že čtenářem bude opět primárně muž.

Úvodní kapitola je již tradičně věnována úvahám a zhodnocení současné situace francouzské politesse neboli zdvořilosti. Autor nepopírá znatelné zjednodušení a proměnu pravidel společenského chování, avšak nesouhlasí s tím, že by už nebyla pro současnou Francii užitečná, stejně jako nesouhlasí s názorem, že se Francouzi stali hrubými. Ve svém textu zdůrazňuje fakt, že se tradiční francouzská zdvořilost přesouvá do roviny každodenního života, kde pomáhá tzv. „přežít“. Současně autor přisuzuje příručkám 19. století nižší kvalitu oproti předchozímu století. Vytýká autorům spokojení se pouze s vnější formou a viditelnou stránkou jednání a polemizuje nad tím, zda zjednodušení pravidel jsou známkou hrubosti nebo naopak prázdnota a vnější forma nesou známku úpadku. Nakonec dodává, že v době automobilu, elektřiny a letadla by rád vnesl úplně nový pohled.

---

⁶⁴ CHAMBON, M. *Dictionnaire du savoir-vivre*. 1907, Paris. ISBN 978-2012868106. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

⁶⁵ viz příloha

Následují kapitoly, jež nemají konkrétní podobu návodu, ale spíše přátelského doporučení, jsou doplněné o osobní historky a zkušenosti autora. Ten se snaží čtenáři co nejvíce přiblížit také v rovině jazykové, použitím hovorového jazyka („langue courrant“) a tykáním. V popředí zájmu zde stojí činnosti běžného života, k nimž se vážou určité projevy slušnosti, a tak zde nechybí téma oblékání, chování na ulici, stolování a mnohá další. Pravidla už nejsou přizpůsobována společenské elitě, ale jsou použitelná pro každodenní činnosti člověka.

2.2.3. Le nouveau savoir-vivre (1930)

Autorem je **Paul Reboux**, pravým jménem André Amillet, syn slavné módní návrhářky a majitelky módního domu v Paříži Caroline Reboux. Povoláním novinář, spisovatel, malíř a literární a gastronomický kritik se věnoval etiketě. Během svého života zúčastňoval salónů, zejména těch, kde se formovala *l'Action française*.⁶⁶ Paul Reboux byl členem několika literárních spolků, nejčastěji za tímto účelem navštěvoval kabaret „*Le chat noir*“.⁶⁷

Příručka Paula Reboux už samotným podtitulem „*Pour balayer les vieux usages voici*“⁶⁸ naznačuje autorovy ambice, kterými není nic jiného než poskytnout čtenáři aktuální přehled společenských zvyků. Ve své publikaci Reboux hodnotí zvyky minulých století, objasňuje jejich původ a vybírá ty, jež by mohly být nadále užitečné.

V úvodu příručky se autor vyjadřuje k výuce společenského chování, kdy vyučující učí tak, jak byli sami vzděláváni a neberou v potaz aktualizaci mravů v návaznosti na současnou dobu. Dle Paula Reboux je nezbytné adaptovat bienséance na éru automobilů, letadel, koktejlů, telefonu a T.S.F.⁶⁹ Tvůrce příručky se zaměřil na znovuvzetí pravidel bienséance, aby prověřil, zda jsou ještě aplikované na soudobé mravy a zároveň se pokusil nashromáždit praktiky, jež by byly vhodné na formování *společenského kodexu současnosti*. Tomuto předsevzetí odpovídá pestrý obsah, kde se mimo tradiční témata objevuje také otázka dělnictva, pracovní služby či rozvodu.

---

⁶⁶ Francouzské politické nacionalistické a antirepublikánské hnutí vzniklo jako reakce na kontroverzní Dreyfusovu aféru na konci 19. století a bylo aktivní až do druhé světové války. *Action Française* [online]. [cit. 2014-03-11].

Dostupné z: http://www.britannica.com/EBchecked/topic/4463/Action_Francaise

⁶⁷ Paul REBOUX AMILLET [online]. [cit. 2014-03-15]. Dostupné

z: <http://gw.geneanet.org/ggirardlamaury?lang=fr;p=paul+henri+andre;n=amillet>

⁶⁸ Volně přeloženo „Pro zametení starých zvyků“

⁶⁹ REBOUX, Paul. *Le nouveau savoir-vivre*. Paris: Flammarion, 1930. 11, 282 s.

2.2.4. Guide du savoir-vivre (1965)

Autorkou průvodce společenským chováním je spisovatelka **Edmonde Charles-Roux**, narozena 17. dubna roku 1920 v Neuilly-sur-Seine. Edmonde Charles-Roux je dcerou François Charle-Roux, francouzského ambasadora a své dětství prožila například v Praze či na Sicílii. Tato místa se stávají jejími osudovými láskami.⁷⁰ V minulosti byla provdána za Gastona Deffera, významného politika a bývalého radního města Marseille. Za války působila jako zdravotní sestra a byla několikrát vyznamenána. V civilním životě nastupuje do redakce týdeníku Elle, kde setrvává dva roky, než se usadí ve francouzské edici časopisu Vogue. Zde se záhy stává šéfredaktorkou.⁷¹ Na této pozici pak setrvává ještě dalších 16 let. Jako spisovatelka vstupuje do literatury v 60. letech publicistikou.⁷² V české edici byly vydány knihy *Coco Chanel* a *Zapomenout na Palermo*.

Příručka *Guide du savoir-vivre* čítá 288 stran, kde jsou abecedně seřazena témata společenského chování. Námět průvodce je v souladu s trendem 20. století a pojednává především o každodenních záležitostech každého člověka. Autorka netradičně pojímá zpracování jednotlivých kapitol, kde u vybraných témat radí v jednom odstavci jak postupovat, v následujícím ukazuje, jaký postup řešení by byl nevhodný. Dále se v publikaci nachází varianty: *na co lze zapomenout a co je nutné k zapamatování*. U dalších témat volí rozdělení kapitoly pomocí podnadpisů například *na doporučení pro muže a pro ženy*, či na jednotlivé součásti, úkony spojené s etiketou. Nechybí ani doplnění o text věnující se srovnání s předchozími příručkami v podobě „perliček“ z historie nebo kapitoly zaměřené na savoir-vivre cizích zemí.

2.2.5. Le savoir-vivre, Protocole et convivialité (1994)

Autorkou nejnovější příručky z vybraného vzorku písemných materiálů je **Marie-France Lecherbonnier**, spisovatelka, designérka a přednášející na seminářích a vzdělávacích kurzech týkajících se společenského chování a protokolu v Evropě.

---

⁷⁰ Zdroj životopisu: obal knihy *Zapomenout na Palermo*. Vyd. 1. Překlad Eva Musilová. Praha: Odeon, 1986, 315 s. Galerie moderních autorů.

⁷¹ *Edmonde Charles-Roux* [online]. [cit. 2014-03-07].

Dostupné z: <http://www.academie-goncourt.fr/?bibliographie=1016642741>

⁷² Zdroj životopisu: obal knihy *Zapomenout na Palermo*. Vyd. 1. Překlad Eva Musilová. Praha: Odeon, 1986, 315 s. Galerie moderních autorů.

Zároveň pracuje jako moderátorka televizního pořadu „Art de vivre“ a věnuje se natáčení videokurzů společenského chování.⁷³ Pod jejím jménem vychází publikace: „*Le protocole, histoire et coulisses*“ (Protokol, historie a zákulisí), „*Guide pratique de la maison*“ (Praktický průvodce domovem) či zmíněná příručka „*Le savoir-vivre, Protocole et convivialité*“. Dále je spoluautorkou knih spisovatele Laurenta Cabrola.

Publikace *Le savoir-vivre, Protocole et convivialité* se snaží každému čtenáři odpovědět na otázky týkající se protokolárních záležitostí, vztahů či vzájemného soužití. Celkem nabízí tři sta padesát článků, řazených v alfabetském pořadí, kompletovaných v analogických souvislostech. Jako moderní příručka konce 20. století poskytuje obrázky, schémata a plány.⁷⁴ Ty navíc doplňuje o ilustrované strany zachycující technické zajištění stolování, jako například: rozpoznání a zvolení správného druhu stříbrného nádobí, přípravu koktejlů, krájení a servírování pokrmů, prostírání, rozsazení hostů aj. Důležitým otázkám společenského chování jsou věnovány speciální dvoustrany, kde jsou podrobně rozepsány principy společenských pravidel, jež se vztahují vždy k vybranému tématu. Témata, jimž Marie-France Lecherbonnier věnovala více prostoru ve své knize, jsou: přátelství, dary, konverzace, děti, svátky, mladí lidé, politesse, představování, přijímání hostů, telefonování a návštěvy.

---

⁷³ Zdroj životopisu: Marie-France Lecherbonnier, *votre référence en savoir-vivre et protocole* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: www.mariefrancelecherbonnier.com/

⁷⁴ Zdroj: přebal knihy *Le savoir-vivre, Protocole et convivialité*

3. Analýza pramenů: Společenské příručky 19. a 20. století

Publikace věnující se etiketě jsou tvořeny souborem pravidel, která vznikala z potřeb společnosti po kodifikování všeobecně přijatelného chování při společenském styku. Chování, jež představuje respektování hodnot a zavedeného řádu daného společenství. Je důležité si uvědomit, že samotné příručky pravidla netvoří, nýbrž zachycují *rutinu společenského styku*.⁷⁵ Společenské manuály čtenáři napomáhají rychle se zorientovat v takto kodifikovaném světě se složitým vnitřním uspořádáním a zařadit se nebo se naopak vyloučit z určitého společenství. Sounáležitost ve společenství se váže na společně užívané symboly.⁷⁶

Celý tento proces zachycuje v úvodní kapitole své knihy *Stigma* autor Ervin Goffman: „*Společnost ustavuje prostředky kategorizace osob a jejich komplementární atributy, jež jsou v souvislosti s příslušníky těchto kategorií vnímány jako běžné a přirozené. Sociální prostředí ustavují různé kategorie osob, s nimiž se v nich lze pravděpodobně setkat. Rutina společenského styku v zavedených prostředcích nám umožňuje styk s předvídanými druhými osobami, aniž tomu musíme věnovat zvláštní pozornost nebo či úvahu*“.⁷⁷

Společně sdílené symboly a znaky tvoří nejen předpoklad vzájemného dorozumění, ale zajišťují řád určitého společenství. Mimo posílení určitého sociálního navíc umožňují sjednocení skupiny a přijetí nových členů. Na tomto pozadí se vymezuje a upevňuje identita jedince.⁷⁸

Identita jedince i jeho integrita do společnosti je záležitostí komunikace.⁷⁹ Člověk prostřednictvím svého postoje ke společenským pravidlům komunikuje se společností a to v rovině symbolické. Ta může být srozumitelná jen specifickému okruhu lidí, určitému společenství.⁸⁰

---

⁷⁵ ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. 268, [16] s., [40] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-204-2096-1

⁷⁶ SKARLANTOVÁ, Jana. *Oděv jako znak: sémiotické funkce oděvu a jejich axiologické proměny*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2007. 224 s. ISBN 978-80-7290-330-6, str. 32.

⁷⁷ GOFFMAN, Erving. *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 167 s. Most: moderní sociologické teorie; sv. 3. ISBN 80-86429-21-0, str. 9

⁷⁸ SKARLANTOVÁ, Jana. *Oděv jako znak: sémiotické funkce oděvu a jejich axiologické proměny*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2007. 224 s. ISBN 978-80-7290-330-6, str. 32.

⁷⁹ Tamtéž, str. 41.

⁸⁰ Tamtéž

Z předchozího textu je zřejmé, že společenská pravidla se formují ve vztahu jednotlivce a společnosti, v rovině symbolů a rituálů. Pro pochopení funkcí a významů etikety je potřeba konfrontovat rozdíly na základě dvou přístupů: vývoje historického a kulturního.⁸¹ V první části budou analyzována pravidla společenského chování z pohledu jedince a jeho způsobu sebe prezentace, druhá část bude zaměřena na společenské vztahy.

3.1. Jedinec a jeho způsob sebe prezentace

*"Když se před námi objeví cizí osoba, první dojem z ní nám obvykle postačí k tomu, abychom předvídali její kategorii a atributy, její „sociální identitu“ ..."*⁸²

Sebe prezentace v tomto případě představuje zvolení takového způsobu chování, jež bude v souladu s tradicí a sociálním postavením dotyčného. Volba chování může vycházet z nastudování vhodného výstupu stejně jako z osobnostních vlastností.⁸³

Sociální identita

Ve společenském životě jsou lidé identifikováni podle svého *statutu* (pohlaví, profese, postavení). *Sociální identitou* nazýváme soubor charakteristických prvků, umožňujících zařazení jedince do jednotlivých sociálních kategorií. Podle těchto kategorií jedinec následně volí způsob sebe prezentace. Sociální kategoriím jsou přiřazována určitá místa ve společenské hierarchii, role a funkce.⁸⁴

Každá identita je charakterizována identitou k sobě opačnou, ke které ji pojí komplementární vztah (př. muž a žena, obchodník a zákazníci, starší lidé a mladí). Jednotlivým identitám náleží nejen *práva* ale i *povinnosti*, jejichž variabilita souvisí s protějškem, se kterým se dostávají do kontaktu. Setkáním většího počtu identit, vzniká sociální hra, ve které se pravidla přizpůsobují jednotlivým aktérům. Tělo pak prostřednictvím pohybů, řeči, oděvu dostává *sociální podobu*.⁸⁵

---

⁸¹ PICARD, Dominique. *Politesse, savoir-vivre et relations sociales*. 1998, Paris. ISBN 2 13 049272 x

⁸² GOFFMAN, Erving. *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 167 s. Most: moderní sociologické teorie; sv. 3. ISBN 80-86429-21-0, str. 9

⁸³ GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo: sebe prezentace v každodenním životě*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999. 247 s. ISBN 80-902482-4-1.

⁸⁴ PICARD, Dominique. *Politesse, savoir-vivre et relations sociales*. 1998, Paris. ISBN 2 13 049272 x

⁸⁵ Tamtéž

3.1.1. Prezentování se ve společnosti

Prezentování se ve společnosti představuje více oblastí najednou, jakými jsou: způsob vyjadřování, oblékání, chování aj.⁸⁶ Důležité místo zde zaujímá tělo, jež by mělo být ukazováno patřičným způsobem. Tělo hraje klíčovou roli hned v několika aspektech, jakými jsou: vystupování, vzhled, hygiena, zdobení se či pohyb. Dobré vystupování dohromady zahrnuje aspekty *morální* a *estetické*.⁸⁷ Způsob pohybování se ve společnosti, vystupování a myšlení by se mělo co nejvíce přizpůsobit zákonu „juste milieu“, zlaté střední cestě vyhýbající se všem extrémům. Nemluvit příliš vysoko ani nízko, nepřijít příliš brzy nebo příliš pozdě.⁸⁸

Estetická rovina

Je spojena s *oblékáním* a *péčí* jejíž součástí je také *hygiena*. Ideální propojení morálních a estetických hodnot představuje „*homme aimable*“, osoba, s níž je radost sdílet společnost. Úkolem takové osoby je těšit své společníky a prezentovat svou osobu jako příjemnou. Autor Abel Goujon ve své příručce z roku 1821 zdůrazňuje důležitost zevnějšku člověka, z něž na základě prvního dojmu ostatní lidé usuzují jeho osobní kvality. První dojem je podle něj dlouhodobě nesmazatelný a v případě vyvolání špatného dojmu následují roky péče pro jeho obnovení. Také z tohoto důvodu by měla společenská výchova mladého člověka začínat zpravidla péčí o zevnějšek. Mladí lidé, jež zatím neví, jak se chovat vzhledem k věku, postavení či profesi jsou na kvalitu zevnějšku vázání mnohem více než kdokoliv jiný.⁸⁹ „*Mezi všemi pravidly savoir-vivre, ignorování těch, jež se týkají, oblékání prozrazují nejvíce, prostřednictvím odstranění veškeré elegance, prozradí nejvíce vulgárnost či hrubost dotyčné osoby.*“⁹⁰

---

⁸⁶ PICARD, Dominique. *Politesse, savoir-vivre et relations sociales*. 1998, Paris. ISBN 2 13 049272 x

⁸⁷ Tamtéž

⁸⁸ CHARLES-ROUX, Edmonde. *Guide du savoir-vivre*. [Paris]: Grasset, 1965. 285 s.

⁸⁹ GOUJON, Abel. *Manuel de l'homme de bon ton : ou, Cérémonial de la bonne société, comprenant des notions sur la manière de faire les honneurs d'une table, sur l'art de dépecer et termine par un choix de jolis jeux de société, et de rondes à danser avec les airs notés*.

[Paris]: Chez Parmantier ; Chez Audin, 1821. 306 s. Dostupné z <http://archive.org>

⁹⁰ ALQ, Louise Alquié de Rieusseyroux de. *Le nouveau savoir-vivre universel* [Paris]: Bureaux des causeries familiales, 1884. 316 s. Dostupné z <http://archive.org>, str. 202

Čistota

Jako téma se objevuje v příručkách 19. i 20. století. Čistota byla vždy základním aspektem péče o zevnějšek a všeobecně chápána jako odraz *čistoty vnitřní* neboli *morální*. Dle Abela Goujona nečistota a nedbalost poukazují na pochybení smyslu pro pořádek a lenost člověka nevážícího si dostatečně své osoby nebo projevujícího touto zvláštní nepřirozeností snahu zaujmout.⁹¹ Také M. Chambon ve své příručce z roku 1907 zaujímá nekompromisní stanovisko k nečistotě. Považuje ji za jedno z neomluvitelných a nejnepříjemnějších pochybení, jakých se člověk ve společnosti může dopustit.⁹²

V příručce Edmonde-Charles Roux je zdůrazněn fakt, že čistotnost není přirozený instinkt a je tedy potřeba vést děti k hygieně již od nejútlejšího věku a vytvořit tím u nich naučený reflex.⁹³ Pragmatický přístup pak zaujímá Marie-France Lecherbonnier, která v příručce *Le Savoir-vivre* z roku 1994 popisuje všechny náležitosti hygieny a k tomu navíc přidává recept na relaxační koupel, která by měla mít ideálně 37° C.⁹⁴

Nejen čistota těla, ale i domu nebo auta je naprostou nezbytností, jelikož mají pro ostatní výpovědní hodnotu o majiteli. Pokud je auto špinavé a plné haraburdí, pak lze předpokládat, že stejný nepořádek vládne také u dotyčného doma.⁹⁵

Péče o reputaci

Jak již bylo zmíněno, čistota má i svou vnitřní neboli morální podobu. Neporušená *morální čistota* a *čestnost* dohromady představovaly *dobrou pověst*. Péči o reputaci se autoři ať už přímo či nepřímo zabývali ve svých manuálech v podobě společenských pravidel, která měla za úkol ji ochránit. Vzhledem k velkému množství pravidel, jež se k této tématice vztahují, lze tvrdit, že se jednalo o nejpodstatnější část sociální identity jedince.

Autorka Elisabeth Celnart.: „*Péče o reputaci je touženým výsledkem bienséance směrem k sobě samému. Vzbudit vážnost a úctu je hlavním cílem bienséance. Bez tohoto*

---

⁹¹ ALQ, Louise Alquié de Rieusseyroux de. *Le nouveau savoir-vivre universel* [Paris]: Bureaux des causeries familières, 1884. 316 s. Dostupné z <http://archive.org>

⁹² CHAMBON, M. *Dictionnaire du savoir-vivre* [Paris]: P. Lethielleux, 1907

⁹³ CHARLES-ROUX, Edmonde. *Guide du savoir-vivre*. [Paris]: Grasset, 1965. 285 s

⁹⁴ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

⁹⁵ CHARLES-ROUX, Edmonde. *Guide du savoir-vivre*. [Paris]: Grasset, 1965. 285 s

*daru by byly společenské vztahy podlé a útrpné. Získáváme ji naplněním povinností vůči rodině a státu, čestností a morálními kvalitami, jménem a společenským postavením.*⁹⁶ Autorka dodává, že dobrou pověst nelze získat jiným způsobem nežli diskretností. Ve svém díle rovněž konstatuje, že nezávisí na dobrém chování, nýbrž na obezřetnosti, se kterou souvisí spousta starostí.⁹⁷

V 19. století se manuály společenského chování důsledně zabývaly péčí o dobrou pověst u žen. Jak moc ženám záleželo na tom, aby nevyvolaly ani náznak pochybnosti o jejich mravních kvalitách, dokazuje příručka autorky Celnart z roku 1839, kde popisuje skutečnost, kdy do 30. let 19. století dámy nesmí vycházet ven bez doprovodu. Na nákupy, návštěvy blízkých přátel nebo do kostela může být dáma doprovázena komornou. Na slavnostní návštěvy se smí dostavit pouze v doprovodu matky, popřípadě matčiny dobré známé, tzv. „chaperon“ (gardedámou), jež ji směla zastupovat. Starší dámy se nemohou na veřejnosti prezentovat bez doprovodu svého manžela či jiné postarší dámy. Samostatně se mohou procházet s mladými ženami, avšak nesmí se objevit s jiným mužem nežli s velmi blízkým rodinným příbuzným nebo v respektovaném věku. Pokud žena porušila pravidla týkající se ochrany reputace, čekal ji trest v podobě pomluv a nerozvážných útoků, které často vedly k veřejnému opovržení. Takové opovržení se projevovalo v chladném chování a často i k úplné ignoraci. Ženy, jež se dané osobě snažily reputaci navrátit, riskovaly zničení té své.⁹⁸

Nejen sama žena dbala na svou pověst, ale i muži se snažili předejít všem situacím, jež by mohly vyvolat pochyby o mravech dotyčné dámy. Podle příručky Mme Alq z roku 1884, by se měl muž vyvarovat situacím, kdy by měl zůstat sám na večírku nebo na recepci, kde jsou přítomny mladé dívky a ženy, zvláště pokud není úzce spojen s rodinou. V případě, že by se ocitl se ženou sám, neprodluhuje tento okamžik a odchází. Jestliže se nacházejí dva muži ve společnosti mladé ženy ve stejný čas, odcházejí současně.⁹⁹

Muž anebo žena, každý si zodpovídá sám za obrázek, jaký si o něm společnost vytváří. Měl by si být toho vědom při každém svém činu se zajímat o to, jakou interpretaci to vyvolá u ostatních. Proti špatné reputaci se nedá bojovat a vytvořit si

---

⁹⁶ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance. : nouvelle édition augmentée... / par Mme Celnart.* [Paris]: Roret, 1839. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>, str. 45

⁹⁷ Tamtéž

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ ALQ, Louise Alquié de Rieusseyroux de. *Le nouveau savoir-vivre universel* [Paris]: Bureaux des causeries familiales, 1884. 316 s. Dostupné z <http://archive.org>

novou pověst je složité. Pokud budete představeni cizím lidem, pravděpodobně už o vás budou vědět z doslechu.¹⁰⁰

Prezentace těla a nahota

S morální čistotou souvisí také způsob prezentace těla. Velmi překvapivé zjištění nabízí zkoumání příruček v otázce přístupu k nahotě. Autor Paul Reboux v příručce z roku 1930, popisuje situaci předchozího století, kde cituje nejmenovanou příručku, jež doporučuje vstávat s takovou opatrností, aby nebyla vidět žádná část těla a to i v případě, že by byl dotýčný v místnosti úplně sám. Po probuzení je nutné zahalit vše, co stydlivost nedovolí nechat odhalené, a to z respektu k bohu.¹⁰¹ Nahota dělá na konci 20. století Francouzům o poznání menší starosti. Podle autorky Marie-France Lecherbonnier více než polovině z nich připadá normální ukazovat se nahý před svými dětmi, a jen pouhá jedna čtvrtina si tuto praktiku výslovně zakázala.¹⁰²

Gestikulace

Podle autorky Blanche Staff, jež se ve své příručce *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne* z roku 1891 věnuje gestikulaci velkou pozornost, by gesta neměla být přítomna v každém okamžiku konverzace a zároveň by neměla zůstat úplně opomenuta. Ve svém díle cituje nejmenovaného slavného doktora: „*Neexistuje jediná myšlenka, jež by nevyvolala neúmyslný pohyb, gesto nebo postoj těla. Žádná pravidla nedokáží tváři zamezit vyjádření pocitů.*“¹⁰³ Pro vytvoření dojmu laskavosti je nezbytné minimálně nastudovat způsoby, jak potlačit projevy hněvu, mrzuté nálady a opovržení. Naopak velkorysé myšlenky lze dát na odív bez jakýchkoliv obtíží prostřednictvím svých činů. Falešnou laskavost nelze dlouho předstírat a při první nečekané situaci ji může prozradit jediné gesto. Autorka v této souvislosti zmiňuje „*la loi naturelle des bonnes manières*“ (přírodní zákon vybraných způsobů), který představuje přirozenou volbu vhodného postoje a gest na základě pozitivní myšlenky. V kapitole věnující se problematice gestikulace zároveň doporučuje vyvarovat se jakýmkoliv negativním myšlenkám, které by mohly vést k falešnému projevu těla. Dále

---

¹⁰⁰ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

¹⁰¹ REBOUX, Paul. *Le nouveau savoir-vivre*. Paris: Flammarion, 1930. 11, 282 s.

¹⁰² LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241 str. 215

¹⁰³ STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V. Havard, 1891., str. 108

rozlišuje gesta *přirozená* (nadšení, slzy, přirozené pohyby rukou, trupu a hlavy), jež jsou v souladu s konverzací, příhodou či událostí a gesta *ovládaná*, jež v případě odhalení prozrazují ztrátu kontroly nad sebou samým (pohled do nebes, protáčení panenek aj.).¹⁰⁴

Pohyby těla spolu s gesty dohromady tvoří *vystupování*. Jedná se o vnější projevy pocitů a je považováno za šarmantní jen v případě, je-li inspirováno skromností a přívětivostí. Pokud je však plodem domýšlivosti, stává se směšným a nevhodným.¹⁰⁵

Harmonie

Dalším důležitým a často zmiňovaným předpokladem vhodného prezentování zevnějšku je *harmonie*. Harmonie se objevuje ve všech aspektech společenského chování a je základem úspěšné sebezprezentace a fungování společenských vztahů.

Oděv

Harmonie ve spojení s oblékáním, označována také jako elegance tradičně představovala vznešenost a distingovanost.¹⁰⁶ Dle příručky M.Chambona z roku 1907, vzniká elegance na základě souladu linií a barev.¹⁰⁷ Nevyznačuje se pouze vhodnou kombinací jednotlivých prvků oblečení, ale také jeho adekvátností vzhledem ke společnosti (místo, čas a příležitost) a k sobě samému (věk, postavení, image).

Jestliže vstoupíme do společnosti oblékající se monoliticky (např. bankovní úředníci, pojišťovnictví), pak budeme mít zájem zůstat v mezích konformismu naopak setkání na recepcích, večírcích, sportovních příležitostech bude svádět k originalitě. Zde je potřeba dbát na to, aby zůstala v mezích a nepřerostla v provokaci.¹⁰⁸

Věk

Manuály 19. století se velmi podrobně zabývaly harmonií a to zejména u pravidel dámského odívání v souvislosti s věkem a rodinným stavem. Svobodné dívky by měly vždy dbát na to, aby jejich nastrojení bylo méně okázalé, luxusní a zářivé než u vdaných žen. Kašmírové šály, bohaté kožešiny a diamanty jsou jim zapovězeny, stejně

---

¹⁰⁴ STAFFE, Blanche. *Usages du mond:: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1891.

¹⁰⁵ CHAMBON, M. *Dictionnaire du savoir-vivre* [Paris]: P. Lethielleux, 1907. 1 vol. (IV-420 p.)

¹⁰⁶ Tamtéž

¹⁰⁷ CHAMBON, M. *Dictionnaire du savoir-vivre* [Paris]: P. Lethielleux, 1907

¹⁰⁸ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

jako jiné oslnivé šperky. Dámy, jež by nerespektovaly zmíněné pravidlo, by nechaly prostor domněnkám o jejich posedlosti obklopování se luxusem a dobrovolné vzdávání se radosti z dárku manžela.¹⁰⁹ Starší dámy se měly vyhnout zářivým barvám (také barvám světle modré a růžové), okázalým vzorům, příliš módním ozdobám typu per, květin a bižuterie. Dále jsou pro ně nevhodné šaty s krátkými rukávy nebo odhalující dekolt. Ženy nad padesát let by neměly vycházet bez svrchníku a měly by se vyvarovat hlubokých výstřihů.¹¹⁰

Přísná pravidla panovala také u výběru šperků. Mladým dívkám jsou určeny: bílé perly, korál, tyrkys ve stříbře, bižuterie, medailon, křížek a malé jednoduché hodinky. Dále je vysoce módním karneol, nikl, zoxidované stříbro, filigrán, slonovina, křišťál a další. Po dvacátém roce života může žena nosit granát, malachit a ametyst. Vdaným ženám náleží šperky typu: topas, rubín, smaragd, safír, opál, briliant či diamant. Po pětatřiceti by se měly dámy vyvarovat nošení tyrkysu, bižuterie a korálu. Pro každý věk je určený černý granát. Právě perly, brilianty a diamanty jsou příhodné pouze pro významné události. Dovoleno je prsten s briliantem či diamantem, který se nosí na rukavici a je vhodný jen pro velmi slavnostní událost.¹¹¹

V příručkách 20. století už není věku věnováno takové množství pravidel. Autoři zmiňují věk jako jeden z důležitých faktorů, na který je důležité brát ohled při volbě oděvu, avšak pouze v rovině doporučení za účelem dosažení harmonie a dobrého celkového dojmu.¹¹²

---

¹⁰⁹ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance : nouvelle édition augmentée...* / par Mme Celnart. [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

¹¹⁰ ALQ, Louise Alquié de Rieusseyroux de.. *Le nouveau savoir-vivre universel* [Paris]: Bureaux des causeries familières, 1884. 316. s. Dostupné z <http://archive.org>

¹¹¹ Tamtéž

¹¹² CHARLES-ROUX, Edmonde. *Guide du savoir-vivre*. [Paris]: Grasset, 1965. 285 s.

Čas

Čas sehrává u volby oděvu neméně důležitou roli. Respektování času při výběru vhodných šatů není nic jiného než disciplína.¹¹³ Lze říci, že čím je pozdější hodina, tím větší se vyžaduje formálnost oděvu.¹¹⁴ Podívejme se na příklad z příručky Elisabeth Celnart z roku 1839:

- *Dopoledne*

Dáma, jež tradičně zůstává v domácnosti, obléká elegantní jednoduché šaty, zatímco muž, vyřizující své denní záležitosti je oblečen ve formálnějším oděvu, redingotu.

- *Uprostřed dne*

Dámy jsou v pečlivě provedené toaletě, muži zůstávají v redingotu do 18. hodiny večerní.

- *Večer*

Pro slavnostní návštěvy dámy upravují své účesy speciálně pro tuto příležitost, nosí bohatě zdobené čepce, fascinátory, nejhezčí látky. Muž také volí drahé látky a kvalitní střih, kompletně nový klobouk a redingot mění za frak.¹¹⁵

Příležitost

Příručka autorky Marie-France Lecherbonnier z roku 1990 rozlišuje: *vycházkový oděv do města*, který je možné nosit po celý den v rovné či plisované podobě, tzv. *malou černou* vhodnou pro všechny věkové kategorie, *šaty koktejlového typu* určené pro recepcie a další společenské události a *večerní šaty* ze sametu, saténu nebo černého hedvábí se třpytem.¹¹⁶

Večer je tradičně pojímán jako okamžik vyžadující slavnostní oděv. Společenské šaty patří na večerní recepcie a na události, na něž je tento typ oděvu uveden v pozvánce. V případě, že bude na pozvánce napsáno „cravate noire“ nebo „black tie“, měli by muži obléci smoking. Pokud na pozvánce nalezneme „tenue de soirée“, smoking nahradíme

---

¹¹³ CHARLES-ROUX, Edmonde. *Guide du savoir-vivre*. [Paris]: Grasset, 1965. 285 s.

¹¹⁴ PICARD, Dominique. *Politesse, savoir-vivre et relations sociales*. 1998, Paris. ISBN 2 13 049272 x

¹¹⁵ viz příloha

¹¹⁶ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

frakem. Označení „tenue de ville“ zdůrazňuje, že není potřeba smokingu ani fraku, ale je doporučeno vzít si na sebe tmavý oblek.¹¹⁷

V 19. století je pro slavnostní oděv mužů z buržoazní třídy typický *černý frak*¹¹⁸ a *vysoký klobouk*. Tento oděv byl považován za nevhodný a poněkud směšný na městské slavnosti, oběd na venkově či procházku v lese.¹¹⁹ Přes den tvořil formální oblečení *oblek spolu s redingotem*¹²⁰. Pánové mohli zůstat v redingotu během celého dne, kdy řešili obchodní a jiné záležitosti.¹²¹ Avšak ani redingot nebyl zcela univerzálním oděvem. Po šesté hodině mužům etiketa přikazovala vyměnit redingot za frak.¹²²

Na počátku 20. století vznikly nejasnosti ohledně volby vhodného společenského oděvu. Který z oděvu byl pro společenskou událost vhodnější – frak, anebo redingot?¹²³ Tuto otázku ještě více zkomplikovala vzrůstající obliba smokingu. Eugène Marsan ve své příručce z roku 1926 popisuje situaci takto: „*Kdybychom nebyli více než století navyklí nosit frak, nic by se nám nezdálo extravagantnější*“.¹²⁴ Na večer autor doporučuje nošení smokingu, jenž zdá se nahradí frak, stejně jako frak vytlačil *oblek à la française*. Součástí formálního oblečení naší doby se stává sako. Muži nosí dvouřadé sako delšího střihu, nejlépe tmavě modré nebo šedé barvy. Redingot a žaket je využíván už jen na svatby.¹²⁵

---

¹¹⁷ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

¹¹⁸ Frak (ve francouzštině také výraz *l'habit noir*) tvoří dvojité látky z hedvábí, kalhoty stejného materiálu a barvy, bílá nebo černá saténová vesta. Ostatní barvy nebo materiály byly považovány za nevhodné. viz příloha Zdroj: LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

¹¹⁹ STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V. Havard, 1891. 372 s.

¹²⁰ „Redingot je v pase přiléhavý plášť, jeho zadní část má podobné střížení jako frak, s bočními švy, umístěnými pod lopatkami, s obloukovitým tvarováním. K dolnímu okraji se rozšiřuje, fazónka je přizpůsobena módě. Redingot může být jednořadový i dvouřadový. Původem sahá do Velké Británie, kde byl součástí jezdeckého oděvu tzv. „riding coat“ Zdroj: *Redingot* [online]. [cit. 2014-01-25]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Redingot>

¹²¹ BAYLE-MOUILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance...: nouvelle édition augmentée... / par Mme Celnart*. [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

¹²² STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V. Havard, 1891. 372 s.

¹²³ ROUVILLOIS, Frédéric. *Histoire de la politesse de la Révolution à nos jours*. [Paris]: Flammarion, 2008. 635 s. Champs histoire; 834. ISBN 978-2-08-121780-5.

¹²⁴ MARSAN, Eugène. *Savoir vivre en France et savoir s'habiller*. [Paris]: Editions de France, 1926.

260 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/> str. 236

¹²⁵ Tamtéž

Nejen slavnostní události si ale žádají pečlivější volbu toalety. Ve 20. století, ženy chodí velmi elegantně oblečené po celý den (například do práce). Přesto Edmonde Charles-Roux doporučuje svým čtenářům, aby se během dne alespoň jednou převlékli, zvláště pokud mají v plánu večer vyjít do společnosti. Chystá-li se člověk večer do města, do kina či na večeři, pak změna oděvu, účesu či nasazení kravaty bude přinejmenším milým gestem. Gestem, které by mělo být zachováno.¹²⁶

Velikost

Oděv by měl být v souladu s tvarem těla. Postoj k tělesným proporcím začal být ve 20. století odlišný oproti stoletím předešlým. Dříve se snažily ženy přizpůsobit své tělo módě a deformovaly svou postavu do ideálního tvaru a to například pomocí korzetu.¹²⁷ Antoinette-Joséphine-Françoise-Anne Drohojovská v příručce z roku 1878 považuje přílišné šněrování do korzetu za následek chorobné závislosti na pěkné figuře. Dle autorky jsou dámy v takovém případě sešněrované také společensky. Působí naškrobeně a strojeně, chybí jim půvabné pohyby. Nemluvě o zdravotních komplikacích, kterými mohou být záněty žaludku, migrény, nejisté nálady, zármutek.¹²⁸ Ve 20. století nastává zcela jiná situace, kdy se ženy snaží volit vhodné oblečení ke své postavě.¹²⁹

Oděv jako symbol odlišnosti

Odlišit se od ostatních, bylo v 19. století jedním z hlavních úkolů etikety. Umožňovalo vzdělanému člověku prokázat, že se odlišuje od ostatních a to pomocí již zmíněného vystupování, čistoty, péče, elegance či dobrého vkusu.

Výrok autorky Louise d'Alq vysvětluje, proč právě oblékání věnují lidé z dobré společnosti velkou pozornost „*Pro člověka z dobré společnosti je způsob oblékání základním krokem k tomu, aby byl společností vyhledáván a považován za člověka distingovaného. Navzdory faktu, že se jedná o zevnějšek, je to právě oblečení, jež*

---

¹²⁶ CHARLES-ROUX, Edmonde. *Guide du savoir-vivre*. [Paris]: Grasset, 1965. 285 s.

¹²⁷ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

¹²⁸ DROHOJOWSKA, Antoinette-Joséphine-Françoise-Anne. *De la politesse et du bon ton, ou Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde*. [Paris]: V.Sarlit, 1878. 284 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

¹²⁹ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

nejvíce ovlivňuje posuzování morálních kvalit u druhých.“¹³⁰ Podle autorky by člověk pochybných mravů se sklony k nepravostem nemohl nikdy přijít vhodně oblečen. Muž svým oblečením soupeří se svými soky, jakými mohou být zbohatlíci, sociálně výše postavení nebo muži vyššího intelektu. Žena má za úkol získat svým oděvem respekt, oblibu u žen i mužů.¹³¹

Za období buržoazie byl oděv považován za jeden z hlavních rozeznávacích prvků. Jak moc důležité místo v měšťanské společnosti zastával, je patrné z velkého množství pravidel a omezení, která se ho týkala. Některým prvkům oblečení byla v této době věnována větší pozornost než jiným, a to pro jeho distinktivní charakter.

Kravata

Podle panujících sociálních vlivů plnila kravata v různých obdobích funkci rozlišovací nebo naopak sjednocovací mezi jednotlivými společenskými skupinami prostřednictvím zvolení materiálu, typu uvázání, barvy, vzoru apod.

„Za života Balzaca existovalo až sto způsobů, jak uvázat kravatu.“¹³² Paříž jako centrum kultury, kde se pařížské salóny podrobují příkladům šlechtického dvora, diktuje módu. V této společnosti odkazující na tradici etikety nahrazuje bílá kravata černou kravatu, jež nadále zůstává v obchodních kruzích. Bílá kravata je součástí slavnostního oděvu na svatbu, významnou večeři či na bál.¹³³

Kapesník

Kapesník představoval v 16. a 17. století objekt prestiže a vytříbeného vkusu jeho majitele, který se tímto malým kouskem látky významně odlišil od prostého venkovana.¹³⁴ Podle manuálu společenského chování z 19. století s sebou ženy na návštěvy nosily náprsní tašku, tzv. *carnet de visites*, uvnitř které byla vizitka a vyšívaný

---

¹³⁰ ALQ, Louise Alquié de Rieusseyroux de. *Le nouveau savoir-vivre universel* [Paris]: Bureaux des causeries familières, 1884. 316. s. Dostupné z <http://archive.org>, II.díl, str.199

¹³¹ ALQ, Louise Alquié de Rieusseyroux de. *Le nouveau savoir-vivre universel* [Paris]: Bureaux des causeries familières, 1884. 316. s. Dostupné z <http://archive.org>

¹³² MARSAN, Eugène. *Savoir vivre en France et savoir s'habiller*. [Paris]: Editions de France, 1926. 260 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/> str. 244

¹³³ DROHOJOWSKA, Antoinette-Joséphine-Françoise-Anne. *De la politesse et du bon ton, ou Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde*. [Paris]: V.Sarlit, 1878. 284 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

¹³⁴ DENUELLE, Sabine. *Le Petit Larousse du Savoir-Vivre aujourd'hui*. Larousse, 2011. 620 s. ISBN 9782035854360

kapesníček, který měl zapůsobit a vyvolat dojem dobrého vkusu.¹³⁵ Kapesník byl více doplňkem ozdobným nežli praktickým.

Autorka baronka Staffe, srovnává situaci s předchozím stoletím takto. Žena v 18. století viditelně nosila na plese, na bále, na návštěvě či na ulici ruce kapesníček s květinovou výšivkou, v kapse pak měla druhý kapesník sloužící k praktickým účelům. V této době máme jeden kapesník, který se ostýcháme použít. „*Prěkvaňuje mě, jak často kapesník právě v salónech neslouží k zjemnění projevů těla a zúčastnění nepoužívají kapesník vůbec, anebo naopak velmi neobratně.*“¹³⁶

Klobouk

Dříve nosil dobře vzdělaný muž pokrývku hlavy a tmavou kravatu. Klobouk tvořil nezbytnou součástí společenského oděvu a jeho nošení bylo opatřeno nemalým množstvím pravidel.

Ve společnosti se muž představoval vždy s kloboukem v ruce. Pokud dotyčný seděl, klobouk měl položený na kolenou. Ve společnosti směl host odložit klobouk až v momentě, byl-li k tomu hostitelem, nejlépe hostitelkou vyzván. Klobouk se nesměl nikdy odkládat na postel. Ukládal se pod přístěnný stůl nebo na tzv. „guéridon“ (malý kulatý stůl na jedné noze). Hostitelé se podle společenských pravidel neměli angažovat v odklizení klobouku, pokud se nejednalo o jejich známé. Takovéto gesto by neměli prokazovat ani v době slavnostních návštěv. V případě, že se hosté s hostitelem znali lépe nebo je pojil příbuzenský vztah, mohli vyjádřit touhu odstrojit si. Pokud osoby pojily důvěrné vztahy, mohly si bez vyzvání a jediného slova odložit a během krátkého okamžiku upravit svůj zevnějšek před zrcadlem.¹³⁷ Starším osobám a prarodičům projevoval hostitel laskavost tím, že sám vzal klobouk a uložil ho.¹³⁸

Klobouk nesloužil vždy pouze k praktickým a estetickým účelům, ale také k pozdravu.¹³⁹ Muž sundává klobouk jako symbol pokory. Odhalení hlavy je

---

¹³⁵ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance... : nouvelle édition augmentée...* / par Mme Celnart. [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

¹³⁶ STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne.* [Paris]: V.Havard, 1891. str. 340

¹³⁷ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance... : nouvelle édition augmentée...* / par Mme Celnart. [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

¹³⁸ DROHOJOWSKA, Antoinette-Joséphine-Françoise-Anne. *De la politesse et du bon ton, ou Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde.* [Paris]: V.Sarlit, 1878. 284 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

¹³⁹ MARSAN, Eugène. *Savoir vivre en France et savoir s'habiller.* [Paris]: Editions de France, 1926. 260 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

symbolizuje původní sejmutí pokrývky kovové, jež v historii představovalo: zbavení se koruny, odzbrojení se, podřízení se nebo abdikaci.¹⁴⁰ Automaticky muž zdravil kloboukem na veřejných místech (např. automobil, vagón, čekárna aj.). Tento projev slušnosti byl povinný pro případ, že by se v místnosti nacházely ženy.¹⁴¹ Pokud se muž chystal zeptat strážníka nebo jiné významné osoby na cestu či se jinak informovat, měl správně smeknout klobouk. Za velmi neslušné gesto bylo považováno mluvit s kloboukem na hlavě před ženou nebo jiným velmi váženým mužem.¹⁴²

Rukavice a rukavičky

Jestliže v 18. století byly rukavičky součástí činností jako například jízda na koni či lov a jejich nošení při procházkách na ulici bylo považováno za nedbalost a úcta se projevovala jejich sundáním, tak v 19. století byla situace zcela opačná, a rukavičky se staly nedílnou součástí bontonu a oděvu buržoazní třídy.¹⁴³ Najít pravé příčiny této změny by bylo dosti obtížné. Vysvětlení oblíbenosti rukavic v souvislosti s obavami z odhalení kůže na veřejnosti by bylo vzhledem k proměnlivosti módy dosti zjednodušené.¹⁴⁴

Baronka Staff v příručce z roku 1891 podrobně popisuje situaci, kdy a za jakých příčin dochází ke ztrátě distinktivního rysu u určitého společenství.¹⁴⁵ „Zpočátku nosila rukavice pouze aristokracie. Brzy na to ji začaly následovat nižší vrstvy, jež chtěly zahalit mozoly a jiné důkazy hrubé práce. Aristokracie se ve snaze odlišit se od této vrstvy navrátila k původní módě a nosila ruce odhalené.“¹⁴⁶ Zde je patrný moment, kdy se společenství vzdává prvku oděvu, jež už nadále nevykazuje distinktivní rys. Baronka Staff ve své příručce píše: „Rukavice bychom měli oblékat, pokud vycházíme ven na

---

¹⁴⁰ REBOUX, Paul. *Le nouveau savoir-vivre*. Paris: Flammarion, 1930. 11, 282 s.

¹⁴¹ STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1891.

¹⁴² ALQ, Louise Alquié de Rieusseyroux de. *Le nouveau savoir-vivre universel* [Paris]: Bureaux des causeries familiales, 1884. 316. s. Dostupné z <http://archive.org>

¹⁴³ ROUVILLOIS, Frédéric. *Histoire de la politesse de la Révolution à nos jours*. [Paris]: Flammarion, 2008. 635 s. Champs histoire; 834. ISBN 978-2-08-121780-5.

¹⁴⁴ Tamtéž

¹⁴⁵ Pokud prvek distinkce představuje znak odlišení určité společenské třídy, pak v případě vzniku monopolu začne být kritizován a zdrojem imitací. Zdroj: MONTANDON, Alain. *Le nouveau savoir-vivre au XIXe* [online]. [cit. 2014-04-08].

Dostupné z: http://alainmontandon.fr//index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=78

¹⁴⁶ STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1891. str. 337

ulici, na procházku, do kostela, pokud se chystáme cestovat, na zahradu, na návštěvu, na večírek, na bál či do divadla.“¹⁴⁷ Pro každou příležitost existoval přesný typ rukavic.

Další pravidla se týkala samotného nošení rukavic. Tato pravidla velmi podrobně popisuje baronka Staffe. Například probíhá-li večere ve městě, tak po sundání kabátu a klobouku jsou rukavice ponechány až do momentu usednutí ke stolu. Až poté je lze sundat a zasunout do kapsy. Rukavice se sundávají při slavnostní přísaze, při podepsání veřejné listiny, notářských listin aj. Na ranní nošení byly vhodné pro dámy háčkované rukavice pro letní dny. Kožešinové rukavice oblékají ženy v zimě.¹⁴⁸ Nejelegantnějším typem jsou rukavice z broušené kůže (tzv. švédské rukavice) v tmavých odstínech. Pro odpolední návštěvy byly doporučovány rukavice stejného materiálu, světlejších barev.¹⁴⁹

Vycházková hůl a deštník

Po první světové válce se upouští od dříve oblíbeného módního doplňku, vycházkové hole. Ta je poté určena zejména pro starší pány a zůstává přítomna už jen na venkově, kde brání uklouznutí. Autor Paul Reboux označuje vycházkovou hůl za symbol přežitých zvyků.¹⁵⁰

Deštník byl v poválečné Francii nahrazen nepromokavými plášti, které umožňovaly celodenní pobíhání po městě. Podle příručky autora Paul Reboux z roku 1930, byly deštníky omluvitelné v dobách, kdy automobily byly vzácností a jízda v dopravních prostředcích značně nepohodlná.¹⁵¹ Nejen, že byl deštník neoblíben pro svou nepraktičnost, ale také pro svůj distinktivní rys, odkazující na sociální konzervatismus. Že byl negativně vnímán ještě dlouho po válce, dokazují slova Edmonde Charles-Roux v publikaci *Guide du savoir-vivre* z roku 1965, v kapitole „parapluie“. Zde se autorka doslova vyjadřuje takto: *“Jedná se o opovrhovaný románským národem opovrhovaný předmět. V řeči používáme „raide comme un parapluie“ (upjatý jako deštník) nebo „plus bête qu’un parapluie“ (hloupější než deštník). Pokud je deštník v pokoji rozevřený nebo položený na posteli, nosí neštěstí.*“¹⁵²

¹⁴⁷ STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1891. str. 336

¹⁴⁸ Tamtéž

¹⁴⁹ STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1891.

¹⁵⁰ REBOUX, Paul. *Le nouveau savoir-vivre*. Paris: Flammarion, 1930. 11, 282 s.

¹⁵¹ Tamtéž

¹⁵² CHARLES-ROUX, Edmonde. *Guide du savoir-vivre*. [Paris]: Grasset, 1965. 285 s., str. 150.

Autorka druhým dechem dodává, že se deštník těší velké oblibě ve městech a je tedy nezbytné znát pravidla jeho používání na ulici.¹⁵³ Zde neplatí žádné přednostní právo. Jednoduše ten kdo je vyšší zvedne deštník tak, aby mohla menší osoba projít.¹⁵⁴

3.2. Společenské vztahy

Společenská pravidla slouží mimo jiné také jako návod k vytváření vztahů s ostatními lidmi. Rámec těchto vztahů tvoří konfrontace mezi jednotlivými představami a sociálními identitami. Etiketa v oblasti společenských vztahů zastává tři hlavní úkoly: umožňuje *identifikovat člena společenství*, buduje společnost na základě hierarchizování a ritualizování společenského chování a *zabraňuje vstupu nežádoucích členů*.¹⁵⁵

Ve společnosti můžeme potkat osoby *párového typu*, které mají totožné pohlaví, statut a věk. Druhou skupinu tvoří osoby *nepárového typu*, odlišného společenského postavení. U prvního typu osob jsou společenské vztahy nastaveny na základě *rovnosti a reciprocity*. V případě druhém se bude jednat o *komplementární* nebo *hierarchizované* vztahy. Komplementární vztahy tvoří například obchodník se svým zákazníkem nebo lékař s pacientem. Každý z účastníků bude mít svá práva a povinnosti, jež ale nebudou u obou partnerů shodná. Hierarchizované vztahy budou mít podobu „společensky výše postavený“ a „společensky níže postavený“. Přičemž hierarchizované vztahy budou nejčastěji přítomny při společenském styku.¹⁵⁶

3.2.1. Identifikace člena skupiny

K identifikaci člena skupiny dochází primárně na základě pozdravu, kterým jedinec upozorňuje na svou přítomnost a zároveň dává najevo, že je členem. Dále je v podkapitole identifikace člena skupiny zařazeno také představování, díky němuž skupina rozeznává své potenciální členy.¹⁵⁷

---

¹⁵³ CHARLES-ROUX, Edmonde. *Guide du savoir-vivre*. [Paris]: Grasset, 1965. 285 s

¹⁵⁴ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

¹⁵⁵ PICARD, Dominique. *Politesse, savoir-vivre et relations sociales*. 1998, Paris. ISBN 2 13 049272 x

¹⁵⁶ Tamtéž

¹⁵⁷ Tamtéž

Pozdrav

Má silně reciproční charakter a odpověď je nutná.¹⁵⁸ Nebylo to ale vždy pravidlem. V 19. století existovaly případy, kdy by byla osoba pozdravem naopak uvedena do nepříjemné situace. Nejasnosti ohledně zdravení nebo naopak ignorování dotyčného dokládají také slova baronky Staff: „*Na rušné ulici nebo na promenádě bylo naopak slušností vyčkávat až do chvíle, než žena pohledem vyzvala k pozdravení. Mohou totiž existovat důvody, proč by měl muž na první dojem působit jako cizí. Někteří pánové zastávali názoru, že není nutno zdravit ženu v časných hodinách, jelikož existuje velká pravděpodobnost, že si nepřeje být poznána.*“¹⁵⁹ Baronka Staff považuje tento projev lhovosti za zbytečný. Fakt, že se jednoduše oblečená žena se nachází v ranních hodinách na ulici, není ničím podezřelým.¹⁶⁰

Rozdílná pravidla panovala mezi členy společenství a cizinci. „*Při společenské události nezdravíme už od prahu, ale přistupujeme nejprve k paní domu. Po pozdravení hledáme očima známé, abychom je postupně pozdravili.*“¹⁶¹ Naopak toto pravidlo platí pro cizí osoby, jež vejdou na „*visite de jour*“ (denní návštěvu) nebo „*réception du soir*“ (večerní recepci). V takovém případě na sebe cizinec upozorňuje větší mírou než člen skupiny. Stejným způsobem zdraví také paní domu. Pokud paní domu vešla do místnosti, kde se již nacházeli hosté, pozdravila je už od prahu a se všemi si přišla stisknout ruku. Aby byly co nejvíce smazány rozdíly mezi jednotlivými postaveními, probíhalo podání rukou postupně, dle vzdálenosti.¹⁶²

Pravidla pozdravu

U pozdravu platí pravidla upřednostňování žen a starších či jinak významných osob. Potká-li ale starší pán mladšího muže, doprovázejícího ženu pozdraví jako první. Pokud jdeme na ulici s osobou, jež nezná náhodně potkanou osobu, spokojíme se s pouhým pozdravem tak, abychom svůj doprovod nepřivedli do nepříjemné pozice –

---

¹⁵⁸ STAFFE, Blanche. *Usages du monde : règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1891.

¹⁵⁹ STAFFE, Blanche. *Usages du monde : règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1891. , str. 104

¹⁶⁰ Tamtéž

¹⁶¹ ALQ, Louise Alquié de Rieusseyroux de. *Le nouveau savoir-vivre universel* [Paris]: Bureaux des causeries familiales, 1884. 316 s. Dostupné z <http://archive.org>, I. díl str. 259

¹⁶² Tamtéž

zvláště jedná-li se o dámu. Mladý muž se v takovém případě zdraví posunkem, u starší osoby nebo dámy se vždy ptáme doprovodu, smíme-li osobu pozdravit.¹⁶³

Dalším účelem pozdravu, a to zpravidla u mužů, bylo prokázat čestné úmysly. V 19. století na venkově platila pro muže povinnost pozdravit náhodně potkanou ženu či skupinu žen. Tímto gestem dali najevo, že je mají v úmyslu chránit a ne ohrožovat.¹⁶⁴

Nejdůležitější typy pozdravu

Ve Francii se v 19. a 20. století objevují tyto druhy pozdravu: pozdrav úklonem, podání rukou, políbení ruky tzv. *baisemain* a políbení tváře. Patří zde také smeknutí klobouku (viz oděv). Při nastudování jednotlivých typů pozdravu je patrné, že se jedná o jeden z aspektů společenského chování, u kterého je zachována totožná vnější podoba, avšak ne vždy je zachován i původní význam.

Pozdrav úklonem / „pukrle“

Publikace *Le Savoir-vivre: protocole et convivialité* z roku 1994 popisuje úklonu jako slavnostní pozdrav určený pro události předepsané pravidly etikety. V předcházejících stoletích znamenalo takovou událost představování ženy na panovnickém dvoře. Protokolární úklony zůstaly dodnes zachovány na území Spojeného království.¹⁶⁵

Autorka Antoinette-Joséphine-Françoise-Anne Drohojowska se ve svém díle z roku 1878 zabývá pravidlem „tří úklon“- pukrlat, jež je nutné provést (při vcházení, po deseti a třech krocích) do okamžiku než se jedinec ocitne před králem, královnou, princem nebo princeznou královské krve. Pravidlo tří úkon je totožné jak pro ženy, tak i pro muže. Znalost pravidla úklonu je povinné. Nezbyvá než jej dělat správně, a to nejen přistupuje-li před královskou rodinu, ale i v těch nejskromnějších salónech.¹⁶⁶

Při tomto pozdravu se nezdraví hlavou ani rameny, nýbrž úklonem, zbaveným jakékoliv afektovanosti spolu s pokrčením kolen. Autorka radí pozdravit při vstupu do

---

¹⁶³ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance... : nouvelle édition augmentée... / par Mme Celnart*. [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. [Dostupné z http://gallica.bnf.fr/](http://gallica.bnf.fr/)

¹⁶⁴ STAFFE, Blanche. *Usages du monde : règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard

¹⁶⁵ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

¹⁶⁶ DROHOJOWSKA, Antoinette-Joséphine-Françoise-Anne. *De la politesse et du bon ton, ou Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde*. [Paris]: V.Sarlit, 1878. 284 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

každé místnosti. V pokoji, kde se nachází hostitelka, doporučuje provést úklon, přiblížit se k ní a pozdravit.¹⁶⁷

Pozdrav, který byl v minulosti výrazem hluboké úcty, je o několik let později považován za směšný. Autorka příručky z roku 1839, Mme Celnart, považuje přemíru užívání úklony (při prezentování své přítomnosti a loučení se) za charakteristický rys venkovského obyvatelstva. Tento zvyk, může být přijat buď s rozpaky nebo naopak s příliš velkou laskavostí. Celkově však působí dosti směšně. „*Není lehké zachovat vážnou tvář, vidíme-li hosta zdravit každý kus nábytku, dvacetkrát se vrátit, než jej odprovodíme, obdařuje-li každé místo trojitou dávkou pozdravů.*“¹⁶⁸ Autorka čtenářům doporučuje zachovat jednotné zdvořilostní pravidlo: Poprvé pozdravit při rozhodnutí se k odchodu a podruhé ve chvíli, kdy je náš doprovod u dveří.¹⁶⁹

Reakce na sebe nenechala dlouho čekat a pozdrav typu poklona se postupně začal vytrácet ze společenského života. Baronka Staff reflektuje situaci úklonu takto.: „*Je patrné, že doba pokročila a zaneprázdněnost a nezdvornost začíná vytlačovat nejzákladnější pozdrav, pakliže nevznikne snaha o jeho zachování. Pozdrav mužů ve společnosti vypadá jako směšnost, zhrounutí rukou před koleny a složení těla napůl pomocí rázného automatického pohybu. Několik dní od seznámení se muži spokojí na pozdrav s pouhým úsměvem, ženy s lehkým úklonem hlavy.*“¹⁷⁰

Baronka Staff souhlasí s tvrzeními, že je první způsob zdavení poněkud směšný, zároveň ale projevuje nesouhlas s nevhodnou familiárností u nastávajících způsobů pozdravu. Nelze přimět ženy, aby se tak jako dříve hluboko klaněly s rukou na srdci, držíce v ruce druhé plstěný klobouk, jehož dlouhá péra současně zametají podlahu. Postačilo by, kdyby ženy nahnuly hlavy a hrudník s co největší nenuceností, s jistou dávkou respektu zároveň.¹⁷¹

---

¹⁶⁷ DROHOJOWSKA, Antoinette-Joséphine-Françoise-Anne. *De la politesse et du bon ton, ou Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde*. [Paris]: V.Sarlit, 1878. 284 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

¹⁶⁸ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance... : nouvelle édition augmentée... / par Mme Celnart*. [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/> str. 113

¹⁶⁹ Tamtéž

¹⁷⁰ STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1891. str. 100

¹⁷¹ Tamtéž

Podání rukou

Navzdory skutečnosti, že se výraz *podání rukou*, ve francouzštině „*poignée de main*“ nevyskytuje dříve než v 19. století, samotný zvyk se objevuje mnohem dříve. Pro Římany představovala dlaň věrnost, propletení rukou symbol jednoty srdcí. Znak svědectví o náklonnosti a loajalitě ztrácí postupně svou původní hodnotu. Dle Eugène Marsana, autora z 30. let 20. století, je sevření ruky je činem zcela banálním, spíše mechanickým.¹⁷²

Pokud jsme byli představeni, měli bychom vyčkat, než nám bude ruka podána. Ženy podávají ruku mužům a lidem nižšího postavení jako první. Žena tímto gestem muži naznačuje, že je pro ni tento dostatečně známý, projevil důkazy dobrého vychování a charakteru a zaslouží si tedy tento projev důvěry. Dle baronky Staffe se ze zásady ruka nepodává osobě, kterou jsme právě poznali. V takovém případě lze reagovat u žen úsměvem, u mužů nakloněním hrudníku.¹⁷³ Při podávání rukou si sundáváme rukavici (důvody viz kapitola oblékání, podkapitola rukavice). V příručce *Le savoir vivre: Protocole et convivialité* z roku 1994 jsou popsány různé způsoby uchopení ruky a jejich význam.

Pevné, upřímné, avšak nenucené stisknutí ruky značí rovnost partnerů, vřelé a oceněné setkání. Někteří pro vyjádření své nadřazenosti drtí prsty druhého. Takové chování značí nedostatek slušnosti a prozrazuje komplex v podobě nutkání sebeobranu či podřazenosti. Vlastnosti jako stydlivost nebo nelibost se projevují stiskem konečků prstů, ochablou a vlhkou dlaní bez výrazu. Často dvojsmyslně působí potřesení rukou, jež se na první pohled podobá rvačce. Takový způsob se vyznačuje až příliš ochránářským postojem, často doprovázeným zvýšenou pozorností na levou ruku, jež svírá paži či rameno adresáta pozdravu. Političtí představitelé a někteří zaměstnavatelé pěstují tyto projevy zájmu, jež by ale měly být vyhrazené pouze přátelům.¹⁷⁴ Jestliže je náklonnost vzájemná a emoce převažují (blahopřání, vyjádření soustrasti, poděkování) držíme si obě ruce zároveň a směřujeme pohled do očí toho druhého. Stejnou váhu má objetí.¹⁷⁵

---

¹⁷² MARSAN, Eugène. *Savoir vivre en France et savoir s'habiller*. [Paris]: Editions de France, 1926. 260 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

¹⁷³ STAFFE, Blanche. *Usages du monde : règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1891

¹⁷⁴ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

¹⁷⁵ Tamtéž

Podání rukou je také symbolem utvrzení nově navázaného vztahu, projevem sympatií. Na konci 19. století baronka Staff radila nepodávat ruku lidem, s nimiž se setkáváme poprvé. Výjimku lze učinit v případě, jedná-li se o laskavý způsob, jak odstranit ostych pozvaného a navodit nenucenou atmosféru. Stejnou výjimku je možno udělit přátelům našich přátel. Na konci prvního setkání ruku nepodáváme, neplánujeme-li s dotyčnou osobou dále budovat společenský vztah. Baronka Staff uzavírá kapitolu o podávání rukou všeobecnou zásadou, jež zní: „*Vychází-li podání rukou z přátelství a úcty, tak bude vždy perfektní bez jakéhokoliv dalšího studia nebo přemýšlení. Srdce napoví správnou míru.*“¹⁷⁶

Publikace Eugène Marsana z 20. století považuje stisk ruky za nejjednodušší variantu pozdravu a upozorňuje na to, že přestože je lidmi vnímána jako prastarý zvyk, jako gesto pozdravu a součást společenských pravidel není používán déle než 150 let. Dle autora doba přišla s novým způsobem podání rukou, kterou popisuje tak, že uchopíme ruku druhého a na místo zvednutí či potřesení provedeme pohyb shora dolů, zatímco se hrudník napřímí se způsobem jisté hrdosti zachovávající srdečnost pozdravu.¹⁷⁷

Políbení ruky

U polibku ruky žena sundá rukavici, muž se hluboko ukloní a jeho rty se lehce dotknou konečků prstů. Ruka ženy se nezvedá, to muž by se měl dostatečně sehnout.¹⁷⁸ Dnes hovoříme o znovuobjevení zvyku, poněvadž k rozšíření tohoto typu pozdravu dochází až na začátku 20. století. O navrácení tohoto gesta se zmiňuje po velmi dlouhé době až M.Chambon ve své příručce *Dictionnaire du savoir-vivre* z roku 1907: „*Zvyk líbání ruky, tak mile uctivý, se vrací k dobrým mravům, odkud byl nešikovně a s hněvem vyhoštěn.*“¹⁷⁹

Polibek ruky vychází ze středověkých lenních stavů mezi vazalem a vrchností. V následujících obdobích se stává projevem zdvořilosti ve společnosti, je praktikován v elegantním prostředí a to navzdory zlým jazykům, jež vytýkají jeho zastaralý

---

¹⁷⁶ STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1981. str. 99

¹⁷⁷ MARSAN, Eugène. *Savoir vivre en France et savoir s'habiller*. [Paris]: Editions de France, 1926. 260 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

¹⁷⁸ CHAMBON, M. *Dictionnaire du savoir-vivre* [Paris]: P. Lethielleux, 1907. 1 vol. (IV-420 p.)

¹⁷⁹ Tamtéž, str. 39

charakter.¹⁸⁰ I přes dlouholetou tradici ve francouzské kultuře se společenská pravidla polibku ruky v čase vyvíjela. Právě polibek ruky je názorným příkladem společenského zvyku, u něhož s přibývajícím časem rostl i počet omezení a dnes je podroben přísnějším pravidlům, než tomu bylo v době jeho renesance, počátku 20. století.

Eugène Marsan ve své příručce *Savoir vivre en France et savoir s'habiller* z roku 1926 doporučuje polibek ruky přizpůsobit místu, hodině a ročnímu období. Při výběru vhodného místa by měl muž zvážit, zda není ulice příliš rušná či naopak vzhledem k pokročilé hodině příliš skrytá. Autor předpokládá, že se na ulici líbá ruka oblečená v rukavici.¹⁸¹ Na konci 20. století publikace *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité* z roku 1994 zmiňuje fakt, že by se ruka neměla nikdy líbat na ulici a veřejných místech. Rozdíl pozorujeme také v osobě, která rozhoduje o tom, zda se uskuteční tento typ pozdravu či nikoliv. Zatímco na počátku 20. století žena iniciuje polibek ruky sundáním rukavice a rozhodnutí tudíž spočívá pouze na ní, pak na konci 20. století je to právě muž, kdo rozhodne.

Pozdrav políbením na tvář

Polibek na tvář byl v minulosti běžný u buržoazie, na ústa u šlechty. Ve 20. století Chambon popisuje polibek jako největší vnější projev sympatií.¹⁸² Nešetří se jím při určitých příležitostech – oslava nového roku, oslava narození potomka, narozeniny. Tento typ způsob pozdravu je po druhé světové válce věnován jen blízkým osobám a patří do soukromého života.¹⁸³ Podle příručky *Le Savoir-vivre: protocole et convivialité* z roku 1995 se líbá každá tvář jen jednou.¹⁸⁴

---

¹⁸⁰ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

¹⁸¹ MARSAN, Eugène. *Savoir vivre en France et savoir s'habiller*. [Paris]: Editions de France, 1926. 260 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

¹⁸² CHAMBON, M. *Dictionnaire du savoir-vivre* [Paris]: P. Lethielleux, 1907. 1 vol. (IV-420 p.)

¹⁸³ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

¹⁸⁴ Určit počet polibků na tvář je velmi problematickým úkolem i pro samotné Francouze. Počet a způsob políbení na tvář se určuje podle regionu, což dokazují veřejné průzkumy například na webových stránkách <http://combiendebises.free.fr/> či <http://www.combiendebises.com/> aj.

Představování

Získává na významu až po zařazení do systému společenských pravidel stejně jako pozdrav.¹⁸⁵ Představujeme za účelem iniciování kontaktu mezi lidmi, jež byli sobě navzájem neznámí. Probíhá pomocí *prostředníka*, kterým je člověk známý oběma stranám, a dokáže tak spojit identity se sociálním postavením. Rituál představování umožňuje vstoupit do vztahu s minimálním rizikem a respektování dohodnutých konvencí již od prvního setkání symbolizuje možnost komunikace na základě společných pravidel. Představování tak můžeme přirovnat k určitému kontraktu komunikace. U představování rovněž platí zachování hierarchie a představuje se v tomto pořadí: mladší osoba starší, muž ženě, méně významná osoba osobě významnější. Poté následuje podávání rukou, jež iniciuje vždy významnější osoba z dvojice, a tudíž se odehrává přesně v opačném pořadí.¹⁸⁶ Od průběhu představení se odvíjí následující rozhovor. Zda-li proběhne či nikoliv rozhoduje vždy společensky významnější osoba. Pokud se sejdou dvě osoby stejného postavení, je vhodné konverzaci začít slovy: „*Již jsem o vás mnoho slyšel a je mi potěšením se s vámi potkat*“.¹⁸⁷

Podle baronky Staff nejsou Francouzi tak přísní v otázkách představování jako Angličané. Situace, kdy byly v místnosti přítomny osoby, jež navzájem neznaly svá jména, byla ve Francii běžná. V takovém případě host předpokládal, že hostitel pozval jen samé společensky významné osoby a bál se, že by byl s nimi konfrontován. Iniciativu představování na společenské události nenáleží výhradně hostiteli nebo hostitelce. Každý muž se prezentuje ženě, jež se nachází v jeho blízkosti, opomenul-li tak pán či paní domu učinit. Podle potřeby může také oslovit jiného prostředníka, člověka, s nímž se oba zúčastnění znají. Úloha prostředníka není nikterak jednoduchá a snadno se může stát, že v případě popletení zapomenutí, váhání, koktání či dokonce prosbou o zopakování jména dotyčného se osoba uvede jako velmi nezdvořilá.¹⁸⁸

---

¹⁸⁵ PICARD, Dominique. *Politesse, savoir-vivre et relations sociales*. 1998, Paris.

ISBN 2 13 049272 x

¹⁸⁶ Tamtéž

¹⁸⁷ STAFFE, Blanche. *Usages du monde : règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard

¹⁸⁸ CHARLES-ROUX, Edmonde. *Guide du savoir-vivre*. [Paris]: Grasset, 1965. 285 str.

Tykání nebo vykání

„Tu“ (Ty) a „Vous“ (Vy), 2 způsoby jak se obracet na druhé podle stupně intimity, familiárnosti a společenskosti. Přechod z vykání na tykání transformuje vztahy k lepšímu. Adolescenti stejného věku nemají problém si tykat, starší osoby stejného věku si tykání nabízí recipročně. Použití tykání nebo vykání vychází, dle příručky Marie-France Lecherbonnier z roku 1994, více z psychologie nežli ze zažitého zvyku.¹⁸⁹ Autorka Edmonde Charles-Roux otázku tykání vnímá výhradně jako záležitost temperamentu a zdůrazňuje rozdíly mezi jednotlivými regiony. Dle jejího názoru lidé na jihu Francie tykají mnohem snadněji než lidé na severu. A jestliže obyvatelé měst na sever od Loire považují vykání mezi známými za atribut dobrého společenského postavení, pak v Marseille bude považováno za směšnou afektovanost.¹⁹⁰ Autorka Marie-France Lecherbonnier upozorňuje na fakt, že ve skutečnosti si téměř ½ Francouzů spojuje nabídnutí tykání hned při prvním setkání s agresí.¹⁹¹

3.2.2. Udržování společenských vztahů

Po přečtení příruček společenského chování lze tvrdit, že základním principem udržování společenských vztahů je bezesporu reciprocita. Pokud je jakýmkoliv způsobem přerušena, může dojít k přerušení vztahu. Princip reciprocit je zejména patrný u návštěv, pozdravu, korespondence a dárků.

Návštěvy

„Návštěva představuje důkaz politesse“¹⁹² Návštěvy umožňují přiblížit jednoho člověka druhému a ustálit bližší vztahy než jsou jen ty obchodní nebo ze zájmu.¹⁹³ Návštěvy by měly být vzájemné a vždy se oplácí.¹⁹⁴ Návštěvám ve 20. století stále

---

¹⁸⁹ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

¹⁹⁰ CHARLES-ROUX, Edmonde. *Guide du savoir-vivre*. [Paris]: Grasset, 1965. 285 str.

¹⁹¹ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

¹⁹² DROHOJOWSKA, Antoinette-Joséphine-Françoise-Anne. *De la politesse et du bon ton, ou Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde*. [Paris]: V. Sarlit, 1878. 284 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

¹⁹³ GOUJON, Abel. *Manuel de l'homme de bon ton : ou, Cérémonial de la bonne société, comprenant des notions sur la manière de faire les honneurs d'une table, sur l'art de dépecer et termine par un choix de jolis jeux de société, et de rondes à danser avec les airs notés*. [Paris]: Chez Parmantier ; Chez Audin, 1821. 306 s. Dostupné z <http://archive.org>

¹⁹⁴ ALQ, Louise Alquié de Rieusseyroux de. *Le nouveau savoir-vivre universel* [Paris]: Bureaux des causeries familiales, 1884. 316 s. Dostupné z <http://archive.org>

zůstává formalita zděděná z minulosti, kdy návštěvy odpovídaly nezbytnosti společenského života.¹⁹⁵

Návštěvy lze rozdělit na dva druhy: „*visite de cérémonie*“ (návštěvy oficiální) další druh tvoří návštěvy *soukromé* (rodinné nebo přátelské). První typ návštěvy, je povinován etiketou a podléhá společenským pravidlům. Tato návštěva je metodická a pravidelná. Druhý typ návštěvy vzniká na základě sympatií. Je důležité dodat, že přátelství není cílem společenského chování a jedná se o exkluzivní, důvěrný pocit, který spojuje dvě srdce v jedno. Návštěvy v blízkém kruhu měly za účel podpořit přátelství. Velký význam je přikládán návštěvám pro sdílení radosti nebo smutku. Pokud taková návštěva není uskutečněna, tak to není jen důkaz toho, že dotyčná osoba postrádá lidskost a přátelství, ale i cit pro povinnost a dodržování zvyků. Stejně tak neučiní-li se návštěva k příležitosti nového roku.¹⁹⁶

Návštěva je také je příkladem toho, jak se společenské skupiny bránily nežádoucím členům. Na návštěvu nebylo možné vstoupit bez pozvání a bez toho aby byla přítomnost hosta oznámena.¹⁹⁷ Za období buržoazie existovalo hned několik typů návštěv, jež byly v následujícím století značně zredukovány nebo nahrazeny navštívenkou či telefonátem:

Visites de jour de l'an

Začátkem každého nového roku navštěvovali Francouzi své známé v tomto pořadí: rodiče, nadřízení, patroni, přátelé a nakonec ostatní, s nimiž byli ve vztahu. V rámci *visite de jour de l'an* probíhaly návštěvy tzv. „*visites de la veille*“ a „*visite avant-veille*“. Jednalo se o návštěvy jež probíhaly 31. prosince a byly určeny nejvýznamnějším a nejintimnějším vztahům. Do týdne byly uskutečňovány návštěvy, jež byly věnovány bližšímu okruhu známých, do měsíce pak ty méně slavnostní a podstatně chladnější. Návštěvy prvního dne v roce začínaly vždy společensky mladší osoby. Pořadí se odvíjelo od míry úcty a vděku, jež měla dotyčná osoba v úmyslu

---

¹⁹⁵ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

¹⁹⁶ GOUJON, Abel. *Manuel de l'homme de bon ton : ou, Cérémonial de la bonne société, comprenant des notions sur la manière de faire les honneurs d'une table, sur l'art de dépecer et termine par un choix de jolis jeux de société, et de rondes à danser avec les airs notés*.

[Paris]: Chez Parmantier ; Chez Audin, 1821. 306 s. [Dostupné z http://archive.org](http://archive.org)

¹⁹⁷ GOUJON, Abel. *Manuel de l'homme de bon ton : ou, Cérémonial de la bonne société, comprenant des notions sur la manière de faire les honneurs d'une table, sur l'art de dépecer et termine par un choix de jolis jeux de société, et de rondes à danser avec les airs notés*.

[Paris]: Chez Parmantier ; Chez Audin, 1821. 306 s. [Dostupné z http://archive.org](http://archive.org)

prokázat. Rozlišovaly se také tzv. „*les visites d'amitié*“ (přátelské návštěvy), „*les visites de cérémonie*“ (návštěvy týkající se obřadu) a „*les visites générales*“ (návštěvy při nastěhování se do nového prostředí).¹⁹⁸

Pro návštěvy s významnými osobnostmi, zástupci veřejné administrativy bylo nezbytné si předem písemně vyžádat schůzku. Přicházelo se v domluvenou hodinu, rozhovor o zdraví byl vynechán a zůstaly jen nezbytnosti pro zachování dekora. Návštěva byla velmi krátká a týkala se pouze záležitosti, kvůli kterým byla schůzka sjednána.¹⁹⁹

Čas

V 19. století je u návštěv patrný jev, kdy se podle vztahu a stupně důvěrnosti odvíjí délka jejich trvání, příprav a frekvence. Čím si byly osoby bližší, tím byla délka trvání návštěv delší, doba příprav kratší a frekvence podstatně nižší. Naopak u formálních návštěv byla délka trvání kratší, přípravy velmi dlouhé, četnost návštěv vysoká a časová prodleva mezi jednotlivými obdobími velmi krátká.

Hodina návštěv se také lišila. Zatímco u venkovského obyvatelstva byla ideální doba návštěv od poledne (před touto hodinou probíhala péče o toaletu) do 18. hodin (vypadá to, jako kdybychom se sami pozvali na večeři). V Paříži u vytížených osob byla nejvhodnější doba mezi 19 a 22. hodinou.²⁰⁰

Tradice ukládala hostiteli povinnost vysvobodit na konci návštěvy své hosty a to nejlépe zdvořilostí, jež následovala po dlouhém trpělivém čekání. Mohlo se jednat o upozornění na blížící se hodinu uzavření metra či na brzké vstávání do práce. Konec návštěvy host rozpoznal bezpečně tak, že se pán domu odmlčel a nechal ukončenou konverzaci bez navázání.²⁰¹

---

¹⁹⁸ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance : nouvelle édition augmentée... / par Mme Celnart.* [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. [Dostupné z http://gallica.bnf.fr/](http://gallica.bnf.fr/)

¹⁹⁹ Tamtéž

²⁰⁰ ALQ, Louise Alquié de Rieusseyroux de. *Le nouveau savoir-vivre universel* [Paris]: Bureaux des causeries familiales, 1884. 316 s. [Dostupné z http://archive.org](http://archive.org)

²⁰¹ GOUJON, Abel. *Manuel de l'homme de bon ton : ou, Cérémonial de la bonne société, comprenant des notions sur la manière de faire les honneurs d'une table, sur l'art de dépecer et termine par un choix de jolis jeux de société, et de rondes à danser avec les airs notés.* [Paris]: Chez Parmantier ; Chez Audin, 1821. 306 s. [Dostupné z http://archive.org](http://archive.org)

Umění přijímat

Práva a povinnosti hostitelce začínají pozváním a končí rozloučením se s hosty. Hostitelka by neměla nikdy upřednostňovat nikoho ze svých hostů, nejedná-li se o velmi starou osobu nebo osobu vysokého společenského postavení. Pokud zvala osoba společensky mladší osobu společensky starší, musela učinit vždy osobně.²⁰²

Pozvání je nezbytným aktem pro udržování přátelství, jeho prohloubení nebo případné odstranění konfliktu zájmu. Předkládá konkrétní důkaz o potěšení ze společenských styků. Ať už pozvání probíhá jakýmkoliv způsobem, cíl je totožný a není jim nic jiného než vytvořit dobře fungující vztahy na základě reciprocity. Pozvat znamená vytvořit systém směn následujících vztahů.²⁰³

Mezi základní pravidla slušnosti pozvání patří následující doporučení Marie-France Lecherbonnier. Nezveme před osobou, jež nehodláme pozvat také a pokud na pracovní večeři pozveme muže, je nutné přizvat i jeho drahou polovičku. Odpovídat na pozvání je nutností, stejně jako je nezbytné opodstatnit případné odmítnutí. Je-li pozvání odmítnuto dvakrát po sobě, osoba už nemusí mít více zájem s vámi zůstat v kontaktu. Pokud zveme na večeři nebo na víkend, pak je vhodné předem oznámit účastníkům společenské akce jména ostatních pozvaných.²⁰⁴

Navštívenky

Slovo navštívenky je zde použito záměrně. Karty se jménem a adresou, dnes bychom použili výraz vizitky, původně sloužily k suplování návštěv u společensky významných osob. Jejich primárním účelem nebylo danou osobu navštívit, ale zůstat s osobou v kontaktu. Navštívenky byly opatřeny zkratkami *p.p.c* (*pour prendre congé*), čímž oznamovaly fakt, že dotyčná osoba se chystá na nějaký čas odjet nebo zkratkou *e.p.* (*en personne*), čím oznamovaly fakt, že se dotyčný dostavil osobně. Později byla poslední zkratka nahrazena zahýbáním rohu.²⁰⁵

V domácnosti mají manželé vlastní navštívenky, ostatní byly společné. Na své navštívence muž neuváděl *Monsieur*, ale umístil pouze iniciály svého křestního jména,

---

²⁰² DROHOJOWSKA, Antoinette-Joséphine-Françoise-Anne. *De la politesse et du bon ton, ou Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde*. [Paris]: V.Sarlit, 1878. 284 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

²⁰³ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

²⁰⁴ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

²⁰⁵ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance... : nouvelle édition augmentée... / par Mme Celnart*. [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

příjmení a profesi. Pokud se chtěl odlišit od svého bratra nebo otce totožného iniciálu, uvedl celé křestní jméno. Žena neuváděla své křestní jméno, ale svého manžela. Pokud se potřebovala odlišit od manželky stejnojmenného rodiče, pak mohla použít své jméno za svobodna. Na společné návštěvce bylo společné příjmení doplněno o *Monsieur* a *Madame*, neuváděla se už křestní jména. Muž předal tolik návštěvenek, kolik bylo v domácnosti mužů, žen a mladých dívek. Žena se omezila jen na své pohlaví.²⁰⁶

Zasílání návštěvenek k příležitosti nového roku mělo svůj účel – nezapomenout na vzdálené osoby nebo na ty, na něž jsme v důsledku životních nezbytností zapoměli. K tomuto účelu se tradičně používala věta: „*Je pense à vous et je viens vous saluer*“ (přel. Myslím na Vás a brzy vás pozdravím) Slovo „*visite*“ (přel. návštěva) namísto „*saluer*“ (přel. pozdravit) by bylo mnohem vhodnější. Avšak pokud by návštěva nebyla uskutečněna, ztratil by dotyčný mnohem více.²⁰⁷

Vizitky

V soukromé sféře se používají návštěvenky ještě v 90. letech 19. století a slouží ke stručné korespondenci (pozvánka, omluva, blahopřání, poděkování). V jiných případech se návštěvenka neboli vizitka využívá především k profesním účelům. Po americkém vzoru mají rozměry kreditní karty. V případě, že to profese nevyžaduje, se titul nepíše (doktor, právník). Vizitky se předávají až po konverzaci. Také u vizitky je lepší si dobře promyslet, zda ji chceme věnovat náhodně potkanému člověku. V případě, že by se jednalo o dámu nebo staršího člověka, mohli by se urazit.²⁰⁸

Konverzace

„*Orientální národy si tradičně při setkávání předávají dárky. Méně lenivé a bohaté západní kultury vynalezli pro suplování tohoto zvyku konverzaci. Parfémy, šperky a jantary jsou nahrazeny uhlazenými frázemi, jiskrnými myšlenkami, hezkými à propos, pikantními anekdotami, komplimenty, brilantním vyprávěním...*“ Na základě citovaného přirovnání lze odvodit průběh konverzace.²⁰⁹

---

²⁰⁶ ALQ, Louise Alquié de Rieusseyroux de. *Le nouveau savoir-vivre universel* [Paris]: Bureaux des causeries familières, 1884. 316 s. [Dostupné z http://archive.org](http://archive.org)

²⁰⁷ Tamtéž

²⁰⁸ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

²⁰⁹ DROHOJOWSKA, Antoinette-Joséphine-Françoise-Anne. *De la politesse et du bon ton, ou Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde*. [Paris]: V. Sarlit, 1878. str. 48 Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

Konverzace je považována za základní pilíř sociálních vztahů a měla by probíhat tak, aby umožnila každému zúčastněnému zachovat svou tvář.²¹⁰ Konverzace se dotýká *bienséance matériální* (fyzické projevy orgánů konverzace, pohyby, způsob naslouchání, výslovnost, gramatika) a *bienséance morální* (duch konverzace, decentnost, respektování práv druhých).²¹¹

Ze všech podob slovních výměn je konverzace tou nejjemnější. Jestliže rozhovor vyžaduje užitečnou a logickou diskuzi, debata vyhledává kontrasty, pak konverzace zahrnuje jemné rozdíly spojené s kvalitou společenských vztahů. Nevyžaduje intelektuální, psychologickou nebo morální převahu, nýbrž vytváření harmonie přiblížením svého pohledu na věc.²¹²

Jedná se o sjednocující prvek společnosti. Téma se přizpůsobuje vkusu většiny. Skupina se tímto způsobem ujišťuje ve sdílených hodnotách. Rada autora Abela Goujona v jeho příručce z roku 1821 zní: „*At' je váš názor jakýkoliv, prezentuje jej s co největší skromností, pokud je napaden, braňte jej s rozvahou, tichým a laskavým tónem a pokud se mýlíte, dejte prostor odpuštění a nepodporujte roztržku. Porážka tím více ponižující, čím déle by trvala obrana.*“²¹³

U konverzace je důležité dodržovat vzdálenost, která je příjemná druhé osobě. Účastníka konverzace se nedotýkáme, abychom jej zaujali. Nikdy nikoho nepřerušujeme, a pokud jsme tázáni na náš názor, projevujeme důkaz souhlasu. Nesnažíme se vypadat lépe znalý tématu než sám vypravěč. Za naprosto opovrženímhodné je považováno napodobování a zesměšňování cizí osoby.²¹⁴

Ještě před vstupem do společnosti autor Abel Goujon radí informovat se o následujících atributech: charakter, věk, zvyky, společenské postavení, důležité životní okolnosti (tak aby v konverzaci nemohly být zraněny ničící city).²¹⁵ Autorka Drohojowska

---

²¹⁰ Koncept Ervina Goffmana „Zachování tváře“

²¹¹ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance... : nouvelle édition augmentée... / par Mme Celnart.* [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

²¹² LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité.* [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241, str.83

²¹³ GOUJON, Abel. *Manuel de l'homme de bon ton : ou, Cérémonial de la bonne société, comprenant des notions sur la manière de faire les honneurs d'une table, sur l'art de dépecer et termine par un choix de jolis jeux de société, et de rondes à danser avec les airs notés.* [Paris]: Chez Parmantier ; Chez Audin, 1821. 306 s. Dostupné z <http://archive.org> str. 74

²¹⁴ Tamtéž

²¹⁵ Tamtéž.

navíc doporučuje pozorovat u konverzace všeobecnou shodu. „*Umění konverzace je především umění naslouchat*“²¹⁶

V konverzaci je vždy potřeba identifikovat situaci druhého, tak aby nedošlo k nemístnému porušení společenských pravidel. Správné chování vždy vychází z opaku k nepřijatelnému. Příklad nabízí *Mme Celnart ve své příručce Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance* z roku 1839, kde radí vyvarovat se určitým způsobům chování jakým je například promlouvání ke smutné osobě s úsměvem na tváři a veselou myslí. Za nevhodné dále považuje: narušení radosti spokojených lidí podivným humorem, zármutkem či mrzoutským přednesem, vychvalovat výhody krásy před starými nebo nehezkými ženami, hovořit o hojnosti před průměrnými či o síle a zdraví před churavými.²¹⁷

Průběh konverzace

Průběh konverzace bývá řízen osobou, která dohlíží na celý její průběh. Tuto funkci plní zpravidla hostitel či hostitelka u návštěv, v ostatních případech řídí rozhovor společensky výše postavena osoba. „*Žena, jež ovládá svou roli hostitelky, umí své hosty přimět k rozhovoru, avšak sama mluví málo*“. Baronka Staffe správné hostitelce, jež je současně prostředníkem rozhovoru, přisuzuje schopnosti: vytvořit příjemnou společnost, zvolit zajímavé společné téma a případně pobídnout stydlivější povahy rozhovorem, který by jim mohl být příjemný a v němž by se mohli cítit jistí (např. otázky na jejich povolání aj.). Pokud hostitelka vycítí, že téma hosta netěší, snaží se najít téma jiné, pro něj zajímavé. V neposlední řadě bdí nad poklidným průběhem setkání a snaží se předejít případným konfliktům a to například volbou tématu.²¹⁸

Jako vhodné téma lze, dle baronky Staffe, všeobecně považovat: literaturu, vědu, umění a cestování. Jako nebezpečné téma je vnímána politika, náboženství a soukromé záležitosti. Mezi neoprávněná témata lze zařadit: zdraví, peníze, rodinu a intimní život.²¹⁹

---

²¹⁶ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241, str. 83

²¹⁷ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance : nouvelle édition augmentée... / par Mme Celnart*. [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. [Dostupné z http://gallica.bnf.fr/](http://gallica.bnf.fr/)

²¹⁸ STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V. Havard, 1891.

²¹⁹ Tamtéž

A na závěr pojednání o konverzaci zajímavá úvaha z poloviny 19. století, autorky Mme Celnart: *Méli bychom se úplně vyvarovat pochval?* Ne, francouzská společnost ještě nepřišla do takového stádia filozofie. Pochvaly jsou a ještě dlouho zůstanou prostředkem úspěchu. Prvořadě by měly být pravdivé nebo minimálně uvěřitelné, aby neměly podobu zraňující urážky.²²⁰

Korespondence

Jedná se o prvek, jež doprovází společenskou komunikaci jak v 19. a 20. století.²²¹ Dopisování lze dle autorky publikace *Le Petit Larousse du Savoir-Vivre aujourd'hui* Sabine Denuelle přirovnat ke konverzaci mezi dvěma lidmi, kteří nejsou přítomni. Přestože byla do jisté míry nahrazená telefonováním a komunikací prostřednictvím emailu, představuje stále určitý znak vzdělanosti.²²²

Jak již bylo zmíněno, dopisování je přirovnáváno ke konverzaci a vztahují se na ni pravidla s ní spojená. Avšak v konverzaci jsou lidé mnohem více vázáni na přesnost výrazů, na jejich správné zvolení a libozvuk. Ještě více úsilí pak vyžaduje nalezení precizního a elegantního způsobu předání myšlenky vztahující se k tématu. Živost rozpravy často zapříčiňuje pozdní nalezení vhodné reakce, nejčastěji z nutnosti vyhnoutí se rozpakům. Svobodu nalezení vhodných slov přináší dopisování. Tato svoboda je nicméně vykoupena větším důrazem na znalost gramatiky a zdvořilostních frází náležících společenskému postavení adresáta.²²³

Autorka Élisabeth-Félicie Bayle-Mouillard ve své příručce z roku 1839 charakterizuje základní styl psaní dopisu slovy: jasný, precizní a elegantní.²²⁴ Autorka baronka Staffe v příručce *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne* z roku 1891 dále rozlišuje tři druhy adresátů: *známí, hodnostáři a ostatní* (obchodní korespondence aj.) Bude-li psaní adresováno přátelům nebo rodině, pak

---

²²⁰ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance... : nouvelle édition augmentée... / par Mme Celnart.* [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. [Dostupné z http://gallica.bnf.fr/](http://gallica.bnf.fr/)

²²¹ Autor Alain Montandon hovoří o neměnné struktuře a pravidlech psaní dopisu, jež se ustálují již ve IV. století, a od zdokonalení italskými teoretiky jsou používána až do dnes. Vzdělávání ve psaní dopisu se stává součástí kodexů společenského chování v 19. Století, určených pro buržoazní třídu. Tímto způsobem jsou dopisy zjednodušovány, diverzifikovány a zpopularizovány (vzhledem k dřívějšímu způsobu psaní, jež bylo inspirováno složitými modely). Zdroj: MONTANDON, Alain. *Dictionnaire raisonné de la politesse et du savoir-vivre: du Moyen Age à nos jours.* Paris: Editions du Seuil, c1995, 897 p. ISBN 20-202-2459-3.

²²² DENUELLE, Sabine. *Le Petit Larousse du Savoir-Vivre aujourd'hui.* Larousse, 2011. 620 s. ISBN 978-2035854360

²²³ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance... : nouvelle édition augmentée... / par Mme Celnart.* [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

autorka nepovažuje za nutné použití zvláštních obrátů. V takovém případě by mělo být hlavním poradcem odesílatele jeho srdce. Mimo jiné autorka zmiňuje nový trend použití jednoho či dvou anglických slov jako např. „Yours“ namísto „Votre“ (přel. Váš).²²⁵

Co se týká obsahu, dotyčný by měl vždy hovořit přímo k věci a příliš neodbočovat od tématu. Užitečné je začít důležitými záležitostmi pro případ, že by byla adresovaná osoba přerušena. Při dopisování nebyl zdaleka důležitý jen obsah, ale také forma.²²⁶

Élisabeth-Félicie Bayle-Mouillard rozlišuje *vnější* a *vnitřní* formu dopisu. *Vnitřní forma* pak představuje tituly a lidské vlastnosti, které určují tón dopisu. Jedná se o věty, jež vyjadřují úctu a nalézáme je v podobě oslovení na začátku listu či pokorné rozloučení na jeho konci. Pod *vnější formou* je zahrnuta velikost a kvalita papíru, vynechaná místa mezi jednotlivými odstavci, osloveními či podpisem, způsob přeložení listu nebo také použití pečeti.²²⁷ Výběr papíru, inkoustu či obálky vypovídal o znalosti společenského chování odesílatele.²²⁸

Volbě papíru byla v obou stoletích věnována velká péče, jelikož určovala vkus a dobré způsoby odesílatele. Baronka Staffe, ve snaze podpořit francouzský průmysl, nabádá k využívání francouzského papíru, který je na rozdíl od německého a anglického vhodný pro potřeby korespondence. Volba formátu papíru naopak poukazuje na vztah, jenž panuje mezi korespondenty.²²⁹ Například použití malého formátu pro společensky výše postavenou osobu bylo považováno za zcela nevhodné.²³⁰ U vnější formy lze pozorovat, jak důležitou roli hraje nejen psané slovo, ale také prázdná místa papíru. Například uvedení data bylo zpravidla uvedeno nahoře u dopisů adresovaných přátelům, rodině známým nebo také obchodním partnerům (pro možnost chronologického uspořádání). U společensky významnější osoby bylo zvykem psát jej dole vlevo, a to

---

²²⁴ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance... : nouvelle édition augmentée... / par Mme Celnart*. [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

²²⁵ STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1891.

²²⁶ LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 9782226067241

²²⁷ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance... : nouvelle édition augmentée... / par Mme Celnart*. [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

²²⁸ Tamtéž

²²⁹ STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1891.

²³⁰ CHAMBON, M. *Dictionnaire du savoir-vivre*. 1907, Paris. ISBN 978-2012868106 Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

z důvodu, aby byl titul uvedený na začátku listu naprosto izolován.²³¹ Velké okraje byly vhodné u administrativních listin, pro intimní dopisy se nedoporučovaly okraje žádné či velmi malé.²³² U společensky významnějších osob bylo nutné dodržet počet přeložení dopisního papíru (doporučováno nejméně čtyřikrát).²³³

Volba závěrečné zdvořilostní fráze závisela na sociálním statutu adresáta. Píše-li žena muži, se kterým nemají společenské vazby, nejčastěji v obchodních záležitostech, volí frázi: „*Veillez, Monsieur, recevoir l'expression de mes sentiments distingués*“²³⁴, s obměnou spojení *sentiments distingués* za *sentiments respectueux*²³⁵ a nahrazení oslovení *Monsieur* za *Madame* pro dámu. Pokud probíhá korespondence mezi dvěma muži, zpravidla se využívá fráze: „*Veillez, Monsieur, recevoir l'expression de ma considération distinguée*“²³⁶ Pokud by psal muž výše postavenému muži, zřejmě by použil slova: „*Veillez agréer l'expression de mon respect et de mon dévouement*.“²³⁷ V odpovědi by výše postavený napsal: „*Recevez, je vous prie, l'assurance de ma considération distinguée*“²³⁸ nebo „*de ma haute considération*“. Zpravidla je tímto způsobem druhá osoba ujišťována o pocitech a úctě, které k ní chováme.²³⁹

Po této frázi následuje podpis a postskriptum. Autorka baronka Staffe, ve své příručce popisuje pravidla podepisování žen, kdy křestní jméno bývá zmíněno pouze ve formě iniciálu a je následované příjmením otce u dívky či manžela u vdané ženy. Křestní jméno ženy by měli znát jen příbuzní a blízcí přátelé.²⁴⁰

Autor Eugène Marsan se ve své příručce *Dictionnaire du savoir-vivre* z roku 1907 zamýšlí nad budoucností psaní dopisů, které přirovnává ke galejím. Ptá se, zda lidé ještě chtějí pokračovat v této tradici vzhledem k nákladnému životu a nedostatku

---

²³¹ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance... : nouvelle édition augmentée...* / par Mme Celnart. [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

²³² CHAMBON, M. *Dictionnaire du savoir-vivre*. 1907, Paris. ISBN 978-2012868106 Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

²³³ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance... : nouvelle édition augmentée...* / par Mme Celnart. [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

²³⁴ Volně bychom přeložili jako: „*Račte přijmout výraz mé úcty*.“

²³⁵ Nahrazení slova přel. *ušlechtilý* za *uctivý*

²³⁶ Volně přel. „*v dokonalé úctě*“

²³⁷ Volně přel. „*Račte přijmout výraz mé úcty a oddanosti*.“

²³⁸ Volně přel. „*Přijměte prosím, ujištění o mé dokonalé úctě*.“

²³⁹ STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1891.

²⁴⁰ Tamtéž

času.²⁴¹ Nabádá ostatní k zachování tohoto druhu komunikace, jež využívá bohatosti jazyka a dokáže udělat druhému radost.²⁴²

Dárky

Důležitější než samotný dárek je způsob, jakým byl nabídnut. Obdarováváme rodiče, přátelé a to při různých příležitostech, např. pokud jsme někoho dlouho nenavštívili či opouštějí-li známí město, kde bydlíme. Dále po návratu z cest, v den narození, sňatku, první den v roce. Dárek by měl být v harmonii se vkusem, věkem, stavem a vztahem k obdarované osobě. Jestliže jsme obdrželi hodnotný dárek, je nezbytné dotyčnou osobu navštívit nebo poslat poděkování.²⁴³

Šéf obchodní firmy obdarovává své zaměstnance v závislosti na důležitosti jejich funkce, nejčastěji peněžní formou nebo oznámením o povýšení. Pokud je vůči zaměstnancům familiární, může je obdarovat pěkným suvenýrem. Zaměstnanci obdarovávají vedoucího v případě, že se na dar složili pro příležitost slavnostní události.²⁴⁴

Pokud dostaneme dárek, neprodleně ho rozbalíme a ať už je nebo není našeho vkusu, měli bychom ho pochválit. Pokud se jedná o bonbony, nabídneme je přítomným hostům. Jestliže jsme obdrželi opravdu hodnotný dar, zašleme zpět kartu s poděkováním. Dárky se posílají večer před nebo v den nového roku. Autorka Edmonde Charles-Roux radí pokusit se u výběru vhodného dárku pro obchodního partnera zvolit takový předmět, jež bude osobního charakteru.²⁴⁵

---

²⁴¹ Autor Alain Montandon popisuje ve své knize *Dictionnaire raisonné de la politesse et du savoir-vivre* úpadek dopisování z důvodu technického pokroku, vzniku dvou nových způsobů komunikace na dálku: zasílání pohlednic a telefonování. Zdroj: MONTANDON, Alain. *Dictionnaire raisonné de la politesse et du savoir-vivre: du Moyen Age à nos jours*. Paris: Editions du Seuil, c1995, 897 p. ISBN 20-202-2459-3.

²⁴² MARSAN, Eugène. *Savoir vivre en France et savoir s'habiller*. [Paris]: Editions de France, 1926. 260 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

²⁴³ BAYLE-MOUIILLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance... : nouvelle édition augmentée... / par Mme Celnart*. [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

²⁴⁴ ALQ, Louise Alquié de Rieusseyroux de. *Le nouveau savoir-vivre universel* [Paris]: Bureaux des causeries familières, 1884. 316. s. Dostupné z <http://archive.org>

²⁴⁵ CHARLES-ROUX, Edmonde. *Guide du savoir-vivre*. [Paris]: Grasset, 1965

Závěr

V této bakalářské práci jsem se zabývala společenskými pravidly ve Francii v 19. a 20. století. Cílem bylo analyzovat jejich vývoj, najít a popsat základní pilíře sociální komunikace, jež zůstaly zachovány. V této práci jsem vycházela z hypotézy, jež byla inspirovaná předmluvou autorky baronky Staffe: „*Vše se časem mění, ale tyto změny jsou spíše zdánlivé, nežli opravdové - mění se forma, nikoli obsah. Věci vycházející ze stejné podstaty zůstávají totožné ve všech stoletích a na všech místech, není jiného rozdílu než v prostředí.*“²⁴⁶. Pro ověření této hypotézy bylo zkoumáno deset příruček společenského chování z roku 1821-1994, které byly vybrány na základě odkazů v sekundární literatuře²⁴⁷.

První kapitola byla věnována českému a francouzskému pojmosloví. Zde byl popsán rozdíl mezi slovy *slušnost* a *zdvořilost*. Za francouzský ekvivalent zdvořilosti lze považovat výraz „la politesse“. Autorka Antoinette-Joséphine-Françoise-Anne Drohojovská označila „la politesse“ za významný prvek francouzské výchovy, a proto byl v této kapitole věnován prostor také definicím francouzských autorů, pro co nejpřesnější podání významu tohoto slova. Druhou podstatnou část kapitoly tvořil popis původu a významu slova etiketa, jehož vývoj byl zaznamenán na základě definic uvedených v českých dobových slovnících. Zpočátku autoři zmiňovali platnost pravidel ve vyšších vrstvách společnosti, s postupem času a vlivem demokratizace společnosti byla zdůrazňována naopak jeho všeobecná platnost bez rozdílu. Podobný vývoj byl patrný také ve Francii, kde se l' *étiquette* přesunula postupně z panovnického dvora mezi širokou společností a postupně ztratil původní funkci hierarchizovat společnost. V souvislosti s etiketou použil český autor zabývající se etiketou, Ivan Šroněk, francouzské spojení „les règles du savoir vivre“. Toto přirovnání bylo doplněno o definici výrazu „le savoir-vivre“ francouzskou autorkou Louise Alquié de Rieusseyroux

---

²⁴⁶ STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1891, 1. strana předmluvy

²⁴⁷ ROUVILLOIS, Frédéric. *Histoire de la politesse de la Révolution à nos jours*. [Paris]: Flammarion, 2008. 635 s. Champs histoire; 834. ISBN 978-2-08-121780-5, MONTANDON, Alain. *Dictionnaire raisonné de la politesse et du savoir-vivre: du Moyen Age à nos jours*. Paris: Editions du Seuil, c1995, 897 p. ISBN 20-202-2459-3.

d'Alq, která jej vnímala jako spojení společenských zvyků s la politesse. Z francouzských ekvivalentů byl dále zmíněn výraz „la bienséance“, jež symbolizoval šťastné spojení morálky a laskavosti.

Druhá kapitola se zabývala popisem jednotlivých písemných pramenů, příruček společenského chování z 19. a 20. století. Zjednodušeně lze říci, že v každém století měly příručky svou charakteristickou formu, jazyk i čtenáře. V obou stoletích bylo pro úvod typické shrnutí dosavadního vývoje společenských pravidel, zamyšlení autora nad jejich stavem a sdělení záměru díla. Ať už v 19. či 20. století, autoři poukazovali na neupřímnost ve společenském chování a apelovali na čtenáře, aby při aplikování společenských pravidel v praxi vycházeli především z morálních kvalit. Zde lze sledovat určitý „francouzský syndrom“ z dob tzv. „Ancien régime“, kdy měla etiketa distinktivní charakter, kterého se nezbavila ani za rozmachu buržoazní třídy.

Další změna nastala v jejich obsahu. Publikace z 19. století zahrnovaly velké množství témat týkající se rodiny, vzdělání a obřadů. Vzdělávání v oblasti etikety bylo důležitým tématem pro buržoazní třídu, které zaručovalo distinktivní rys. Ve 20. století byl patrný posun společenských pravidel mezi širokou společností, a témata se týkala především vzájemného soužití. Odrážela se v nich demokratizace a tzv. „zrychlení společnosti“. Nově byla věnována vztahům mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, církevní obřady už nebyly nadále spojovány pouze s katolickou církví a objevovala se témata zcela nová, jako například telefonování, cestování do zahraničí, obchodování a jiná další. Příručky 20. století se primárně snažily oprostít se od těžkopádnosti příruček předchozího století, pravidla zjednodušit a učinit je srozumitelnějšími. Avšak neznamená to, že by byla samotná pravidla úplně zjednodušena. Například u návštěv dochází v 20. století k vymizení určitých druhů, avšak autoři odkazují na jejich tradici z předešlého století. Z toho konstatování lze usoudit, že budování společenských vztahů hrálo po dobu obou století velmi významnou roli, a to navzdory jejich nahrazování navštívenkami či novým komunikačním prostředkům.

Ani autoři nezůstali totožní pro obě staletí. V 19. století se pod publikacemi podepisovaly pod nejrůznějšími pseudonymy zpravidla ženy, narozdíl od následujícího století, kdy se psaní zpět ujali také muži, nespokojeni se sáhodlouhými pojednáními, ve kterých bylo těžké se zorientovat. Ještě v meziválečném období byl patrný vliv pohlaví autora na čtenáře, kterému byl manuál společenského chování určen. Zatímco ženy v 19. století promlouvaly zejména k ženám (přestože zmiňovaly také jistý zájem o

společenská pravidla ze strany mužů), na počátku 20. století se k sepisování pravidel společenských pravidel vrátili muži, kteří měli tendenci oprostít se od předchozích forem, a zaměřili tak své publikace primárně na muže. Vysvětlení feminizace tohoto literárního žánru spočívalo v odlišné výchově dívek a chlapců v 19. století, kdy se dívkám nedostávalo stejného vzdělání. Mezitím co chlapci seděli ve školních lavicích, byly dívky brány do společnosti. Ženy tímto způsobem předávaly své znalosti dalším generacím, a staly se tak důležitým aktérem společenského a rodinného života. Otázka výchovy, především pak v oblasti *savoir-vivre*, byla jako jedno z hlavních témat rozebírána u všech autorek 19. století. Ve 20. století se dívkám začalo dostávat stejného vzdělání jako chlapcům, ženy začaly pracovat a nemohly se už věnovat tak pečlivé výchově v oblasti etikety.

V neposlední řadě byl značný posun ve formě a jazyce příruček. Ve 20. století se objevovalo za účelem zjednodušení alfabetské řazení témat a ke konci 20. století jmenné rejstříky. Příručky byly mnohem přehlednější, avšak chyběla zde přirozená návaznost mezi jednotlivými tématy a text již nebyl tak čtivý. Přehlednému řazení témat odpovídaly také názvy publikací typu manuál, slovník či průvodce. Publikace z 19. století měly z mého pohledu větší výpovědní hodnotu o každodenním životě a postojích tehdejší společnosti díky doplňování textu o autorovy postřehy a úvahy.

Ve třetí kapitole zaměřené na konkrétní pravidla etikety byla zkoumána etiketa jako způsob společenské komunikace z pohledu jedince a společnosti, dvou nerozdílných prvků tvořící společenská pravidla. V prvním případě bylo pozorováno chování jedince a jeho způsob sebeprezentace, v druhé pak společnosti a její rituály.

U 19. století byl patrný větší důraz na vnější formy slušnosti, na základě kterých pak byly odvozovány kvality morální. V tomto ohledu byly zachovány po dobu 19. i 20. století dva prvky sebeprezentace, kterými byla *harmonie* a *čistota*. Na čistotu bylo pohlíženo jako na vnější projev stejně jako na morální kvalitu. U zkoumání obou úhlu pohledu byla patrná jejich vazba. Fyzická nečistota odkazovala na pochybení morálních kvalit, zároveň morální čistota vyžadovala viditelné znaky o její péči (viz péče o reputaci). Vnímání a prezentování vlastního těla se stává odlišným. U vnímání nahoty dochází na konci 20. století k markantní posunu oproti století předcházejícímu. Nahota již není vnímána jako něco nepatřičného a stává se naprosto přirozenou. Značná změna dochází také k vnímání vlastního těla u žen, které ve 20. století odmítají přizpůsobit tělo módě, ale naopak se snaží přizpůsobit módu svým tělesným proporcím.

Posun ve vnímání prvku společenského chování nacházíme také u oděvu. Jednotlivé součásti oděvu postupně ztratily svou primární funkci zařadit jedince do určité společenské vrstvy a odlišit ho od ostatních společenských tříd. Zde byl patrný jev, kdy se nižší společenské vrstvy snažily přiblížit vyšším společenským vrstvám prostřednictvím imitování, čímž však daný prvek začal ztrácet svůj distinktivní rys a upadat na společenském významu. Prvky jako klobouk a rukavice nadále představovaly symbol významnosti, avšak poukazovaly již více než na významnost jejich majitele na výjimečnost společenské události. Naopak kapesníček a deštník se staly naprosto běžným prvkem oblékání sloužícím k užítku bez původní společenské významnosti. U oblékání byl zářející fakt, že to byl právě deštník, který se stal symbolem přežitých zvyků a odkazem na sociální konzervatismus.

Druhý úhel pohledu poskytly společenské rituály. Jedinec prostřednictvím způsobu jejich dodržování či naopak nedodržování se společností komunikoval své hodnoty a postoje. V tomto ohledu se jevil jako klíčový prvek pro udržení společenských vztahů, zachování *reciprocity*. Jako důležitý sjednocující prvek společnosti se ukázala *konverzace*, která nabízela možnost ujistit její členy o soudržnosti. Písemnou podobu konverzace představovala písemná korespondence, která zároveň plnila funkci návštěvy, jelikož rovněž udržovala dvě osoby v kontaktu. U korespondence byla opět rozlišována její vnitřní a vnější forma. Zde stál v popředí styl a vytříbenost francouzského jazyka. Závěrečné zdvořilostní fráze zůstaly zachovány po obě staletí, a přestože u korespondence docházelo vlivem nových technologií k postupnému nahrazování novými způsoby komunikace, zůstala po celou dobu významným prvkem společenské komunikace a odkazem na důležitost vzdělání.

U výsledků analýzy je patrný fakt, že navzdory probíhajícím proměnám ve francouzské společnosti se pravidla společenského chování neměnila tak markantním způsobem, jak by se dalo předpokládat, a základní elementy společenské komunikace zůstaly u velkého množství z nich zachovány. Pokud bychom aplikovali slova baronky Staffe přímo na pravidla etikety, nebylo by možné ve všech bodech s tímto výrokem souhlasit. U některých z nich opravdu zůstal zachován obsah a to například u pravidel týkajících se návštěv nebo oblékání. U pozdravu podání rukou zůstala naopak zachována forma, avšak jeho původnímu významu už není věnována taková pozornost. U pozdravu typu *baisemain* neboli polibku ruky jsme naopak svědky postupnému opatřování větším množstvím pravidel a návratu k jeho původní formě. Zde je také

vhodné zdůraznit změnu osoby, která rozhodovala o tom, zda bude proveden a jakým způsobem. V době, kdy nošení rukavic do společnosti bylo naprostou samozřejmostí, to byla žena, kdo sundáním pravé rukavice naznačil svolení s tímto pozdravem a muž byl tímto nucen to akceptovat. Po odsunutí rukavic ze společenských událostí je to naopak muž, kdo je iniciátorem uskutečnění pozdravu. Všechny tyto příklady ukazují, jakým způsobem se jedinec a společnost navzájem ovlivňují. Společenská pravidla vznikala, zanikala, byla zjednodušována, zpříšňována v závislosti na potřebách dané společnosti. Některé prvky společenského chování však zůstaly zachovány bez výraznějších snah o změnu a lze tedy očekávat, že se budou jevit jako klíčové pro společenskou komunikaci. Za tyto prvky bych označila například: harmonii jak u jedince, tak i u společnosti; péči o čistotu morální a fyzickou zejména u jednice; vzdělání nebo rituály zajišťující soudržnost skupiny, konkrétně konverzace a návštěvy.

Práce zkoumala společenská pravidla v jedné zemi, v různých historických obdobích. Během jejich analyzování bylo zřejmé, že tento způsob dokáže velmi dobře specifikovat klíčové hodnoty zkoumané kultury. Pro pochopení konkrétních odlišností dvou kultur by bylo zajímavé identifikovat totožným způsobem klíčové prvky kultury jiné země a porovnat je mezi sebou. Právě takovéto porovnání by mohlo umožnit nalézt a odůvodnit odlišnosti mezi nimi a zároveň podat návod na vhodnou společenskou komunikaci. Velmi přínosným by se mohla stát práce porovnávací vývoj společenských pravidel na území České republiky a Francie. Tato oblast u nás není plně probádána, a mohlo by se tak jednat o vhodný námět na diplomovou práci.

Resumé

Le mémoire comporte le titre « Les règles d'étiquette français dans les manuels du savoir-vivre au 19ème et 20ème siècle ». Il porte sur les règles de l'étiquette en France, plus précisément, de la restauration et du renforcement de la société bourgeoise jusqu'aux années 90 du 20ème siècle. Le but de cette étude est d'analyser leur évolution et les principes fondamentaux en se basant sur les manuels sociaux de l'époque.

La première partie donne un aperçu des concepts et des définitions des expressions du savoir-vivre sur le terrain de la République Tchèque et dans l'environnement français. Dans ce chapitre, les connexions entre eux sont décrites pour préparer le lecteur au chapitre suivant, consacré aux caractéristiques des règles sociales des 19ème et 20ème siècles. Les manuels de chaque période sont décrits, pour créer une image complète de l'auteur, du lecteur et de l'époque de ces publications.

Le dernier chapitre a été consacré à l'analyse des règles sociales dans les sources historiques du 19ème et 20ème siècle. Le comportement social comprend deux éléments indissociables qui représentent l'individu et la société. Pour cette raison il est nécessaire d'avoir des règles de société selon ces deux points de vue différents. Donc le thème est divisé en deux parties, dont la première traite de la personne et sa manière de présentation de soi dans la société. La seconde porte sur les rites sociaux et les moyens de créer une cohésion au cœur d'un groupe social.

À la fin, les deux époques examinées sont comparées et les résultats de l'analyse sont présentés. L'auteur exprime l'idée d'étendre ce travail à l'analyse de l'évolution de l'étiquette dans le milieu tchèque dans le but de créer une vue d'ensemble des différences culturelles qui influent sur le comportement dans la couche communication de l'étiquette. Ce travail pourrait compléter de façon scientifique les publications consacrées aux négociations avec des partenaires étrangers, celles-ci étant principalement créées sur la base de leur propre expérience.

Mots-clés: l'étiquette, la politesse, les manuels de savoir-vivre, la présentation de soi, les rites sociaux, 19ème et 20ème siècle

Seznam pramenů a literatury

Action Française [online]. [cit. 2014-03-11]. Dostupné

z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/4463/Action-Francaise>

ALQ, Louise Alquié de Rieusseyroux de. *Le nouveau savoir-vivre universel* [Paris]: Bureaux des causeries familières, 1884. 316 s. Dostupné z <http://archive.org>

Ancien Régime [online]. [cit. 2014-01-29]. Dostupné z: http://www.larousse.fr/encyclopedie/divers/Ancien_Régime/105343

ARISTOTELÉS. *Aristotelova Politika*. V Praze: Tiskem a nákladem J. Otty, [1895]. xxxvii, 215 s. Sběrka spisů filosofických; č. 1.

BAYLE-MOULLARD, Élisabeth-Félicie. *Nouveau manuel complet de la bonne compagnie, ou Guide de la politesse et de la bienséance... : nouvelle édition augmentée... / par Mme Celnart*. [Paris]: Roret, 1839. 1 vol. 349 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

BERTRAM, Christopher. *Jean Jacques Rousseau* [online]. [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/rousseau/>

Combien de bises ? [online]. [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: <http://combiendebises.free.fr/>

Combien de bises fait-on chez les Français [online]. [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: <http://www.combiendebises.com/>

DELJÉHIER, Julie. *Évolution historique du costume au 19ème siècle* [online]. [cit. 2014-01-25].

Dostupné z: http://www.julie-d.levillage.org/histoire_costumes_19eme.htm

DENUELLE, Sabine. *Le Petit Larousse du Savoir-Vivre aujourd'hui*. Larousse, 2011. 620 s. ISBN 978-2035854360

DROHOJOWSKA, Antoinette-Joséphine-Françoise-Anne. *De la politesse et du bon ton, ou Devoirs d'une femme chrétienne dans le monde*. [Paris]: V.Sarlit, 1878. 284 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

DUBOIS, Jean, ed. *Dictionnaire de la langue française: lexis*. Paris: Larousse, 1989. XVI, 2109 s. ISBN 2-03-320211-9.

ERNOT, Isabelle. *Des femmes écrivent l'histoire des femmes au milieu du XIXe siècle : représentations, interprétations* [online] 2009. Dostupné z <http://genrehistoire.revues.org/742>

Edmonde Charles-Roux [online]. [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <http://www.academie-goncourt.fr/?bibliographie=1016642741>

GOFFMAN, Erving. *Stigma: poznámky k problému zvládnání narušené identity*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 167 s. Most: moderní sociologické teorie; sv. 3. ISBN 80-86429-21-0.

GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo: sebeprezentace v každodenním životě*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999. 247 s. ISBN 80-902482-4-1.

GOUJON, Abel. *Manuel de l'homme de bon ton : ou, Cérémonial de la bonne société, comprenant des notions sur la manière de faire les honneurs d'une table, sur l'art de dépecer et termine par un choix de jolis jeux de société, et de rondes à danser avec les airs notés*. [Paris]: Chez Parmantier ; Chez Audin, 1821. 306 s. Dostupné z <http://archive.org>

GULLOVÁ, Soňa. *Mezinárodní obchodní a diplomatický protokol*. 3., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2013. 335 s. Expert. ISBN 978-80-247-4418-6.

GUTH-JARCOVSKÝ, Jiří Stanislav, ed. *Společenský katechismus*. Díl II, Mezi lidmi a s lidmi. Část 1, 2. V Praze: Hejda a Tuček, 1914.

HABIB, Claude. *Francouzská galantnost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. 341 s. Historie. ISBN 978-80-200-1782-6

CHAMBON, M. *Dictionnaire du savoir-vivre*. 1907, Paris. ISBN 978-2012868106 Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

CHARLES-ROUX, Edmonde. *Guide du savoir-vivre*. [Paris]: Grasset, 1965. 285 s

CHARLES-ROUX, Edmonde. *Zapomenout na Palermo*. Vyd. 1. Překlad Eva Musilová. Praha: Odeon, 1986, 315 s. Galerie moderních autorů.

LAROUSSE, Pierre. *Grand dictionnaire universel du XIXe siècle, tome III*. 1867-1890, Paris. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

LECHERBONNIER, Marie-France. *Le Savoir-vivre : protocole et convivialité*. [Paris]: Albin Michel, 1994. 379 s. ISBN 978-2-2260-6724-1

Marie-France Lecherbonnier, *votre référence en savoir-vivre et protocole* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: www.mariefrancelecherbonnier.com/

MARSAN, Eugène. *Savoir vivre en France et savoir s'habiller*. [Paris]: Editions de France, 1926. 260 s. Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

MONTANDON, Alain. *Dictionnaire raisonné de la politesse et du savoir-vivre: du Moyen Age à nos jours*. Paris: Editions du Seuil, c1995, 897 p. ISBN 20-202-2459-3.

MONTANDON, Alain. *Le nouveau savoir-vivre au XIXe* [online]. [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: http://alainmontandon.fr/index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=78

MONTANDON, Alain. *Pour une histoire des traités de savoir-vivre en Europe*. 1994, Paris. ISBN 29-098-8010-9

Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Praha: Československý kompas, 1925-1933.2. - 7 sv.

Ottův slovník naučný. Osmý díl. Praha: J. Otto, 1894.

Ottův slovník naučný. Šestnáctý svazek. Praha: J. Otto, 1894.

Paul REBOUX AMILLET [online]. [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: <http://gw.geneanet.org/ggirardlamaury?lang=fr;p=paul+henri+andre;n=amillet>

PICARD, Dominique. *Politesse, savoir-vivre et relations sociales*. 1998, Paris. ISBN 2-13-049272 x

Pravidla slušného chování v moderní společnosti [online]. [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <http://www.narodni-divadlo.cz/uploads/assets/a2668e43ff2a402fb1a62ba8d982a85c.pdf>

PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010 ISBN 978-80-247-3069

REBOUX, Paul. *Le nouveau savoir-vivre*. Paris: Flammarion, 1930. 11, 282 s.

Redingot [online]. [cit. 2014-01-25]. Dostupné z: <http://cz.texsite.info/Redingot>

Revue de législation et de jurisprudence - 1839/04 (T10)-1839/09. [online]. [cit. 2014-01-29]. Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k406125b.image.langFR.r=Revue%20de%20%C3%A9gislation%20et%20de%20jurisprudence>

ROUVILLOIS, Frédéric. *Histoire de la politesse de la Révolution à nos jours*. [Paris]: Flammarion, 2008. 635 s. Champs histoire; 834. ISBN 978-2-08-121780-5

SLABÁKOVÁ, Radmila. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: koncepty, metody, perspektivy*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 542 s. ISBN 978-80-7422-218-4

SKARLANTOVÁ, Jana. *Oděv jako znak: sémiotické funkce oděvu a jejich axiologické proměny*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2007. 224 s. ISBN 978-80-7290-330-6

STAFFE, Blanche. *Usages du monde: règles du savoir-vivre dans la société moderne*. [Paris]: V.Havard, 1891

ŠPAČEK, Ladislav. *Nová velká kniha etikety*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. 268, [16] s., [40] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-204-2096-1

ŠTRAUS, František, *Průručný slovník literárnovedných termínov / František Štraus*.

Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2005 -- 2. rozš. a prepracované vyd. 416 s. ; 22 cm

ŠRONĚK, Ivan. *Diplomatický protokol a praktické otázky společenské etikety*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2002. 166 s. ISBN 80-246-0247-4

ŠRONĚK, Ivan. *Etiketa a etika v podnikání*, Management Press, Praha 1995 ISBN 80-85603-9

Seznam příloh

Příloha 1: Alfabetické řazení témat v příručce Dictionnaire du savoir-vivre M.Chambona z roku 1907.....	69
Příloha 2: Oděv 19. století – rok 1820	70
Příloha 3: Oděv 19. století – rok 1850-1870	71

Přílohy

Příloha č.1 Alfabetické řazení témat v příručce Dictionnaire du savoir-vivre M.Chambona z roku 1907

TABLE ALPHABÉTIQUE

	Pages		Pages
Un mot au lecteur...	1	Applaudissements...	23
A			
Abbé.....	1	Argot.....	23
Accordailles.....	1	Armoiries.....	25
Actes respectueux...	2	Arrogance.....	26
Adieu.....	2	Artichauts.....	26
Adresse.....	3	Artistes.....	27
Affabilité.....	6	Ascenseur.....	28
Age.....	6	Asperges.....	28
Agréments.....	7	Asseoir (comment il faut s').....	28
Allégorie.....	8	Assiette.....	29
Allure.....	10	Attitude.....	30
Amabilité.....	10	Audiences.....	31
Aménité.....	10	Audiences diverses. — Cérémonial.....	32
Amitié.....	11	Aumône.....	33
Amitiés.....	13	Au revoir.....	34
Amour-propre.....	13	Auto.....	35
Amulette.....	14	Avertissements.....	35
Anneau de mariage.	14	B	
Anniversaire.....	15	Bagages.....	37
Annoncer (les visi- teurs).....	16	Bagues.....	37
Anonymat.....	16	Bague de fiançailles.	38
Antichambre.....	17	Bâillement.....	39
Antipathie.....	18	Baise-main.....	39
Apostille.....	19	Baiser.....	40
Appellations.....	19	Bal.....	41

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

CHAMBON, M. *Dictionnaire du savoir-vivre*. 1907, Paris.
ISBN 978-2012868106 Dostupné z <http://gallica.bnf.fr/>

Příloha č.2 Oděv 19. století – rok 1820 (vlevo redingot)

DELJÉHIER, Julie. *Évolution historique du costume au 19ème siècle* [online].
[cit. 2014-01-25].
Dostupné z: http://www.julie-d.levillage.org/histoire_costumes_19eme.htm

Příloha č.3 Oděv 19. století – rok 1850-1870

„Chapeau haut-de-forme et habit noir“ (vysoký klobouk a černý frac) jako typický společenský oděv pro představitele buržoazie

DELJÉHIER, Julie. *Évolution historique du costume au 19ème siècle* [online].
[cit. 2014-01-25].

Dostupné z: http://www.julie-d.levillage.org/histoire_costumes_19eme.htm